

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування ВННІЕ

ЄВИЧ Роман Миколайович

**Система податкових пільг в Україні у контексті
європейського досвіду**

Спеціальність: 072 - фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітньо-професійна програма - Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМСм-21
Р.М. Євич

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ	6
1.1. Зміст і призначення податкових пільг в умовах економічних трансформацій	6
1.2. Сутність і функціональні складові системи податкових пільг	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ	18
2.1. Оцінка вітчизняної практики надання пільг з непрямих податків	18
2.2. Аналіз національного досвіду надання пільг з прямих податків	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	36
3.1. Європейська практика пільгового оподаткування підприємств і можливості її адаптації до вітчизняних умов	36
3.2. Досвід країн Європи щодо пільгового оподаткування громадян і шляхи його впровадження в українські реалії	42
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена прагненням України до інтеграції з Європейським Союзом та необхідністю адаптації національної податкової системи до європейських стандартів. Ефективно побудована система податкових пільг може стати дієвим інструментом підтримки економічного зростання, інвестицій, інноваційного розвитку та забезпечення соціальних гарантій. Вивчення європейського досвіду надання податкових пільг дозволить Україні оптимізувати свою податкову політику, підвищити ефективність використання бюджетних коштів і створити прозорі та справедливі умови для ведення бізнесу.

Питання пільгового оподаткування досліджували такі науковці, як В. Захожай, Т. Єфименко, Ю. Іванов, П. Коломієць, Я. Петруненко, В. Руденко, А. Соколовська та інші. Незважаючи на значну спрацьованість проблематики дослідження вітчизняними вченими, варто зауважити, що проблеми надання податкових пільг в Україні ще залишаються частково невирішеними та потребують глибшого всебічного аналізу й розробки концептуальних підходів до реформування в контексті європейського досвіду, що й визначило мету, завдання, структуру та логіку проведення даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад системи пільгового оподаткування, аналіз надання податкових пільг в Україні, а також розроблення шляхів оптимізації податкових пільг з урахуванням європейських практик.

Досягнення мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

- визначити зміст і призначення податкових пільг в умовах економічних трансформацій;
- розглянути сутність і функціональні складові системи податкових пільг;
- здійснити оцінку вітчизняної практики надання пільг з непрямих податків;
- провести аналіз національного досвіду надання пільг з прямих

податків;

- узагальнити європейську практику пільгового оподаткування підприємств і аргументувати можливості її адаптації до вітчизняних умов;
- підсумувати досвід країн Європи щодо пільгового оподаткування громадян і запропонувати шляхи його впровадження в українські реалії.

Об'єктом дослідження є система податкових пільг в Україні. *Предметом* дослідження є економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків в процесі надання податкових пільг в Україні.

Методи дослідження. Під час написання випускної кваліфікаційної роботи використовувалися такі методи дослідження: аналіз і синтез - для вивчення податкових пільг як частини податкової системи, оцінка їх взаємодії з іншими елементами економічної політики та соціальних програм; метод статистичного аналізу - для оцінки української практики надання податкових пільг; метод порівняння - для співставлення системи податкових пільг в Україні та країнах Європейського Союзу, визначення їхніх відмінностей та спільних рис; індукція і дедукція - для формулювання узагальнень і висновків щодо розвитку системи пільгового оподаткування в умовах євроінтеграції.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі й нормативні акти з питань пільгового оподаткування, звітні дані Державної податкової служби України та Державної митної служби України, праці українських і закордонних вчених, авторські аналітичні розрахунки, здійснені в процесі дослідження, а також ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних засад та аналізу функціонування системи пільгового оподаткування в Україні, а також узагальнення європейської практики надання податкових пільг і можливостей її адаптації до вітчизняних реалій. До основних результатів проведеного дослідження належать такі наукові положення:

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат, зокрема визначення податкових пільг як адаптивні механізми державної підтримки, які, знижуючи податкові зобов'язання окремих груп платників, сприяють цільовому розвитку соціально-економічних пріоритетів, стимулюють інновації та зміцнюють

соціальну відповідальність бізнесу, одночасно зберігаючи фіскальну стійкість держави, що, на відміну від існуючих, акцентує увагу на адаптивності податкових пільг та їх багатofункціональності;

- узагальнено європейську практику надання податкових пільг підприємствам і громадянам, зокрема в контексті специфічних механізмів їх застосування в країнах ЄС, здійснено детальне порівняння підходів до системи податкових пільг в Україні та країнах Європейського Союзу, а також досліджено можливості адаптації європейського досвіду надання податкових пільг до вітчизняних реалій з урахуванням особливостей української економіки, соціальних потреб і законодавчої бази.

Теоретико-прикладне значення результатів дослідження полягає у поглибленому теоретичному аналізі функціонування системи податкових пільг, зокрема порівнянні європейських та вітчизняних підходів, що дозволяє визначити ключові аспекти та принципи застосування пільг для стимулювання економічного розвитку. Практичне значення роботи полягає в розробці рекомендацій щодо адаптації європейського досвіду до українських реалій, що сприятиме підвищенню ефективності податкової системи, поліпшенню інвестиційного клімату та соціального забезпечення через оптимізацію механізмів надання податкових пільг для підприємств і громадян.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені у випускній кваліфікаційній роботі, були апробовані та отримали позитивну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні пріоритети розвитку науки та суспільства» (11-12 квітня 2024 р., м. Вінниця).

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 49 сторінках. Робота містить 2 таблиці, 11 рисунків. Список використаних джерел налічує 38 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

1.1. Зміст і призначення податкових пільг в умовах економічних трансформацій

Податкові пільги є одним із найважливіших інструментів податкової політики, завдяки якому держава може активно впливати на розвиток економіки та реалізацію соціально-екологічних цілей. Вони передбачають зниження податкового навантаження на певні категорії платників податків або на конкретні види економічної діяльності, що дозволяє регулювати структуру економіки, підтримувати окремі соціальні групи та сприяти інноваціям.

Держави запроваджують податкові пільги, керуючись певними мотивами, які включають [2, с.274]:

1) стимулювання економічного зростання: податкові пільги можуть заохочувати інвестиції в пріоритетні галузі, такі як інноваційний сектор, промисловість, експортно-орієнтовані підприємства тощо, тому знижуючи податкове навантаження на ці сектори, держава сприяє їхньому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності;

2) підтримка малого та середнього бізнесу: малий і середній бізнес часто стикається з фінансовими труднощами через високі податкові ставки, відтак надання пільг для цього сектору економіки допомагає зберегти робочі місця, сприяє створенню нових підприємств і забезпечує економічну стабільність на місцевому рівні;

3) соціальний захист вразливих груп населення: податкові пільги спрямовані на зменшення податкового навантаження на соціально незахищені групи, наприклад, на пенсіонерів, багатодітні сім'ї, людей з інвалідністю тощо, що сприяє соціальній рівності та забезпеченню базових потреб цих громадян;

4) розвиток певних територіальних громад: податкові пільги можуть бути надані для розвитку депресивних або віддалених територій, які мають низький рівень економічної активності, позаяк зниження податкового тиску в таких місцевостях сприяє залученню інвестицій, створенню робочих місць та поліпшенню рівня життя населення;

5) підтримка екологічно орієнтованих проектів: для стимулювання

розвитку зелених технологій і проєктів, які спрямовані на зменшення впливу на довкілля, держава запроваджує пільги для екологічно орієнтованих підприємств, наприклад, у сфері відновлюваних джерел енергії, екологічного транспорту тощо;

6) заохочення інновацій і наукових досліджень: податкові пільги стимулюють розвиток науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що сприяє технологічному прогресу та впровадженню інновацій та забезпечує зростання економіки на основі знань, що є важливим для глобальної конкурентоспроможності країни;

7) створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій: низькі податкові ставки чи інші податкові стимули можуть привабити іноземних інвесторів, що, у свою чергу, сприяє створенню нових робочих місць, передачі технологій та зміцненню національної економіки.

Отже податкові пільги є важливим інструментом, який дозволяє державі досягати стратегічних цілей у соціально-економічній політиці, підтримувати розвиток економіки та підвищувати добробут громадян.

Вчені вважають податкові пільги ключовим інструментом податкової політики, що сприяє розвитку економіки, зростанню інвестицій та досягненню соціальних цілей (табл. 1.1). При чому, низка науковців розглядають податкові пільги як важливий стимул для платників податків, який допомагає державі підтримувати певні сектори економіки та окремі групи населення. Застосування податкових пільг стимулює підприємства та громадян до бажаної економічної поведінки, наприклад, до інвестування в інновації або розвиток соціально значущих сфер. Окремі дослідники акцентують увагу на тому, що податкові пільги виступають формою державної підтримки, що зменшує фінансове навантаження на суб'єктів господарювання, сприяючи їх стабільності й конкурентоспроможності. Ряд авторів тлумачать податкові пільги як звільнення платників від виконання частини податкових зобов'язань, що допомагає

активізувати діяльність у пріоритетних галузях і забезпечує соціальну підтримку для окремих категорій громадян, та кінцевому підсумку сприяє економічному розвитку та підвищенню добробуту суспільства.

Таблиця 1.1

Наукові підходи на визначення поняття «податкові пільги»*

Автор(и)	Характеристика
Гусейнова Е. Ф.	«Податкові пільги - передбачене та регламентоване нормами законодавства право платника податку на звільнення від нарахування та сплати податку або часткової сплати податку за наявності певних підстав з метою зменшення податкового навантаження платника податку» [7, с.531].
Дмитрик О. О., Токарева К. О.	«Податкові пільги - звільнення на основі характеру та суспільного значення здійснюваних платником витрат, які не підлягають скасуванню, оскільки виконують соціальні функції, тому й оцінюються за їх соціальною ефективністю» [9, с.84].
Захожай В. Б.	«Податкові пільги - надання державою окремим підприємствам або фізичним особам можливості зниження або цілковитого звільнення від сплати податку, обов'язкового платежу та збору» [13, с.369].
Криницький І. Є.	«Податкові пільги — передбачене податковим законодавством адресне та цільове надання полегшень у сфері оподаткування, що транслюється на покладені податково-правові обов'язки, яке може проявлятися в усіх податково-процесуальних провадженнях та виражається у можливості використовувати особливі переваги (набуття специфічного права, повне звільнення від обов'язку або виконання його у меншому обсязі)» [19, с.19].
Лебедзевич Я. В.	«Податкові пільги -повне або часткове звільнення платників податків від податкових зобов'язань у суспільних інтересах за наявності підстав, визначених податковим законодавством» [20, с.151].
Петруненко Я. В.	«Податкові пільги — форма державної підтримки, яка надається переважно суб'єктам малого та середнього підприємництва, сільськогосподарським товаровиробникам, іншим суб'єктам господарювання, які є платниками податків, шляхом встановлення зменшеної або нульової ставки податків, спеціального режиму оподаткування доходу суб'єктів господарювання або постійного чи тимчасового звільнення від оподаткування» [25, с.68].
Савінова А. В.	«Податкові пільги - позитивні податкові стимули, які поряд із іншими мотиваційними засобами правового регулювання сфери оподаткування, створюють для платників покращені умови виконання ними податкового обов'язку» [29, с.57].
Сибірянська Ю. В., Волочай А. С.	«Податкові пільги - звільнення на основі характеру та суспільного значення здійснюваних платником витрат, які не підлягають скасуванню, оскільки виконують соціальні функції, тому й оцінюються за їх соціальною ефективністю» [31, с.50].
Соколовська А. М., Луніна О. І.	«Податкові пільги — передбачене та регламентоване нормами податкового законодавства (за наявності об'єкта оподаткування) відхилення від нормативних вимог оподаткування, що відбувається у формі повного або часткового звільнення платників податку від його сплати з метою полегшення податкового тягаря» [34, с.22].
Тімарцев О. Ю.	«Податкові пільги - переваги, що надаються окремим платникам податків, включаючи можливість не сплачувати податок або сплачувати його у меншому розмірі» [36, с.266].

* Складено автором самостійно

Більшість науковців розрізняють специфічні ознаки, що відрізняють

податкові пільги від інших елементів оподаткування та визначають їхній вплив на економіку й соціум. До таких ознак податкових пільг відносять [38, с.72]:

1) селективність - податкові пільги зазвичай надаються певним категоріям платників податків або для окремих видів діяльності, що дає змогу державі цілеспрямовано стимулювати конкретні галузі або підтримувати визначені соціальні групи;

2) зменшення податкового навантаження - пільги спрямовані на зниження податкових зобов'язань платників, що стимулює інвестиції та споживання, збільшує фінансову стабільність суб'єктів господарювання;

3) різноманітність форм - податкові пільги можуть мати різні форми, такі як звільнення від оподаткування, податкові знижки, кредити або відстрочки, що дозволяє державі гнучко реагувати на потреби економіки;

4) цільова орієнтація - податкові пільги мають певну мету, як-от стимулювання інновацій, підтримка малого бізнесу чи соціальна допомога, і розробляються з урахуванням конкретних державних пріоритетів та потреб економіки.

Ці специфічні ознаки дозволяють податковим пільгам виконувати як економічні, так і соціальні функції, впливаючи на динаміку розвитку країни та забезпечуючи підтримку для окремих секторів і груп населення. Проте, ми вважаємо, що податкові пільги мають ще кілька унікальних ознак, які підкреслюють їх специфічне призначення у податковій системі. А саме:

- адаптивність до умов господарювання - податкові пільги можуть коригуватися відповідно до змін в економіці або появи нових пріоритетів, таких як підтримка екологічно чистих технологій або цифрових інновацій;

- локалізація впливу - пільги можуть діяти лише в певних регіонах або територіях, де необхідна активізація економічної діяльності або розвиток інфраструктури, зокрема у депресивних регіонах або індустріальних парках;

- диференційованість за масштабом діяльності - податкові пільги можуть бути націлені на підприємства певного масштабу (наприклад, малі підприємства або стартапи), щоб уникнути нерівних умов для великого бізнесу і сприяти розвитку малого та середнього підприємництва;

- стимулювання етичної поведінки - деякі податкові пільги призначені для стимулювання соціально відповідальної діяльності, зокрема благодійності або екологічних ініціатив, сприяючи етичним стандартам бізнесу;

- можливість накопичення - в окремих випадках пільги можуть бути накопичувальними: якщо не використані в поточному періоді, вони можуть бути перенесені на наступні періоди, що підвищує їхню привабливість для бізнесу та дозволяє використовувати пільги тоді, коли вони є найбільш ефективними;

- прив'язка до стратегічних напрямів розвитку - податкові пільги можуть бути зосереджені на певних видах діяльності, які є стратегічно важливими для економіки, як-от наукоємні технології, дослідження й розробки, що робить їх потужним інструментом інноваційної політики.

Враховуючи зазначене пропонуємо визначати податкові пільги як адаптивні механізми державної підтримки, які, знижуючи податкові зобов'язання окремих груп платників, сприяють цільовому розвитку соціально- економічних пріоритетів, стимулюють інновації та зміцнюють соціальну відповідальність бізнесу, одночасно зберігаючи фіскальну стійкість держави. На відміну від існуючих, наше трактування акцентує увагу на адаптивності податкових пільг та їх багатofункціональності. У ньому підкреслюється, що податкові пільги є не лише фіскальним інструментом, а й засобом підтримки цільових соціальних і економічних напрямів, який гнучко змінюється відповідно до поточних потреб держави та суспільства. Особливістю такого підходу є те, що податкові пільги можуть виконувати кілька стратегічних функцій: стимулювати економічну активність, підтримувати інноваційні напрямки, посилювати соціальну відповідальність бізнесу та одночасно зберігати стабільність бюджету. Таке визначення відображає податкові пільги як багатогранний інструмент, орієнтований на досягнення збалансованого й соціально відповідального розвитку країни.

Ключовими напрямками впливу, через які податкові пільги сприяють реалізації державної економічної та соціальної політики, є їх функції. Останні відображають різні аспекти впливу податкових пільг на економіку, бізнес та суспільство, допомагаючи досягати конкретних цілей. Основні функції

податкових пільг включають [26, с.96]:

1) регулювальну функцію - допомагають перерозподіляти фінансові ресурси в економіці, підтримуючи розвиток депресивних регіонів та малого бізнесу;

2) стимулювальну функцію - підтримують економічне зростання через зниження податкового навантаження на пріоритетні галузі, стимулюючи інновації та інвестиції;

3) соціальну функцію - забезпечують соціальну підтримку для вразливих груп населення, зменшуючи їхні податкові зобов'язання та покращуючи добробут;

4) контролюючу функцію - заохочують до соціально відповідальної діяльності, сприяючи прозорим бізнес-практикам.

Завдяки цим функціям, податкові пільги стають багатофункціональним інструментом, що сприяє не лише економічному зростанню, а й соціальній стабільності, збалансованому розвитку й підвищенню добробуту населення.

Таким чином, податкові пільги відіграють важливу роль у формуванні сприятливого середовища для бізнесу та підвищенні якості життя громадян. Призначення податкових пільг полягає у сприянні розвитку економіки та підтримці соціально значущих сфер, шляхом зменшення податкового навантаження на окремі категорії платників податків. Вони є інструментом державної політики, який дозволяє стимулювати економічну активність у стратегічно важливих галузях (як-от інновації, екологічно чисті технології, медицина), підтримувати малий і середній бізнес, а також забезпечувати соціальний захист уразливих груп населення. Податкові пільги допомагають державі ефективно перерозподіляти фінансові ресурси, заохочувати інвестиції, збільшувати зайнятість і зміцнювати фінансову стабільність. Завдяки пільгам держава досягає балансу між наповненням бюджету та спрямуванням коштів на розвиток важливих напрямів і підвищення добробуту суспільства.

1.2. Сутність і функціональні складові системи податкових пільг

Система податкових пільг є потужним інструментом державної підтримки,

який дозволяє не лише сприяти економічному розвитку, але й вирішувати важливі соціальні, екологічні та регіональні завдання. Вона дає можливість державі досягати комплексних цілей, що підвищує ефективність податкової політики та сприяє підвищенню добробуту суспільства.

Система податкових пільг - це комплекс організованих податкових заходів, спрямованих на створення спеціальних умов для окремих категорій платників податків або для стимулювання певних видів економічної діяльності. Ця система об'єднує різні форми пільгового оподаткування та формується відповідно до стратегічних цілей держави.

Відповідно до Податкового кодексу України існує чотири форми надання податкових пільг:

- а)) податкове вирахування (знижка), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору» [27].

Проте у практиці європейських країн форм пільгового оподаткування набагато більше. Серед них виокремлюють [3, с.22]:

1. Податкові звільнення (або виключення). Це вид пільг, за яких певні види доходів, операцій або витрат повністю звільняються від оподаткування. Податкові звільнення використовуються для підтримки стратегічних галузей, некомерційних або соціально важливих установ. Наприклад, до податкових звільнень належать звільнення від оподаткування благодійних організацій, установ культури, освіти та охорони здоров'я. Це дозволяє таким організаціям спрямовувати більше ресурсів на виконання своєї соціальної місії.

2. Податкові знижки. Податкові знижки - це зменшення податкової бази, що дозволяє платникам податків частково зменшити суму доходу, яка підлягає оподаткуванню. Знижки часто надаються на соціально значущі витрати, такі як витрати на освіту, медичне обслуговування, придбання житла чи інші важливі потреби. Механізм податкових знижок стимулює громадян і підприємства

інвестувати у свою освіту, здоров'я або покращення умов життя, тим самим підтримуючи економіку і соціальну сферу.

3. Податкові кредити. Податкові кредити дають змогу платнику податків зменшити суму податку, який підлягає сплаті, на фіксовану суму. Це один із найефективніших видів податкових пільг, оскільки знижує безпосередньо суму податкового зобов'язання, а не базу оподаткування. Податкові кредити можуть надаватися за інвестиції в наукові дослідження, оновлення технологій, енергозбереження, а також за підтримку благодійності. Такий вид пільг є важливим для стимулювання інноваційної діяльності, скорочення викидів і зменшення залежності від традиційних джерел енергії.

4. Податкові відстрочки (або податкові канікули). Цей вид пільг дозволяє відкласти сплату податку на певний період або зменшити податкове навантаження для нових підприємств, які тільки починають діяльність. Податкові канікули часто надаються стартапам або новим підприємствам у стратегічно важливих галузях, таких як інформаційні технології, екологічно чиста енергетика або біотехнології. Відстрочка податкових зобов'язань допомагає таким підприємствам стабільніше почати свою діяльність, не зазнаючи значних фінансових витрат на початкових етапах розвитку.

5. Пільгові ставки податків. За цього виду пільг застосовуються знижені податкові ставки для певних груп платників або видів доходу. Наприклад, знижені ставки можуть діяти для малого і середнього бізнесу, фермерських господарств або експортно орієнтованих підприємств. Пільгові ставки стимулюють розвиток малого бізнесу та окремих галузей, надаючи їм можливість зменшити витрати та спрямувати більше ресурсів на соціально- економічне зростання й розширення.

6. Амортизаційні пільги. Цей вид податкових пільг передбачає прискорену амортизацію основних засобів, що дозволяє зменшити податкову базу за рахунок списання більших сум амортизації в перші роки експлуатації активів. Амортизаційні пільги надають можливість підприємствам швидше відшкодовувати інвестиції в основні засоби та модернізацію обладнання, стимулюючи розвиток виробничих потужностей і технологій.

7. Пільги за участь у соціально важливих проєктах. Це особливий вид

податкових пільг, який надається юридичним особам, що здійснюють діяльність у соціально важливих напрямках. Наприклад, пільги можуть надаватися організаціям, які беруть участь у проєктах охорони довкілля, соціального забезпечення або підтримки здорового способу життя. Такі пільги спрямовані на заохочення бізнесу до участі в реалізації державних соціальних ініціатив, тим самим посилюючи його соціальну відповідальність.

Кожна форма податкових пільг має свої переваги та особливості застосування, що дозволяє державі гнучко використовувати податкові інструменти для досягнення різних економічних і соціальних цілей. У сукупності податкові пільги формують ефективну систему стимулювання розвитку економіки, сприяння соціальній справедливості та підтримки важливих секторів і соціальних програм.

Функціонування системи податкових пільг є процесом надання державою спеціальних умов оподаткування окремим категоріям платників податків для досягнення визначених економічних і соціальних цілей. Даний процес вимагає узгодження таких основних елементів, як нормативно-правове регулювання, порядок надання та адміністрування податкових пільг, а також моніторинг і оцінку ефективності пільгового оподаткування.

Нормативно-правове регулювання є основоположним функціональним елементом системи пільгового оподаткування, оскільки визначає правові основи, за якими здійснюється надання податкових пільг, порядок їх застосування, а також контроль за їх дотриманням. Це сукупність законодавчих і підзаконних актів, які регулюють взаємовідносини між державою та платниками податків, забезпечуючи правову основу для реалізації пільгового оподаткування в конкретних сферах економіки. Законодавство повинно чітко встановлювати умови, критерії і процедури надання пільг, а також визначати обсяг державної підтримки, яку вони забезпечують, і механізми їх моніторингу. Крім того, нормативно-правове регулювання визначає межі застосування пільг, сприяючи тому, щоб система була прозорою, не дозволяла зловживань і відповідала міжнародним стандартам, зокрема у контексті конкуренції та державної допомоги. Важливою складовою цього регулювання є інтеграція нормативних

актів, які забезпечують сталість і адаптивність системи пільгового оподаткування до змінюваних економічних реалій і соціальних потреб, зокрема за допомогою періодичних оновлень податкового законодавства в залежності від нових викликів. Тому нормативно-правове регулювання не лише забезпечує ефективність пільгового оподаткування, але й сприяє створенню справедливої податкової системи, яка стимулює економічний розвиток, інвестиційну активність і соціальну стабільність [5, с.81].

Порядок надання пільг є ключовим функціональним елементом системи пільгового оподаткування, адже він визначає конкретні етапи і процедури, якими платники податків можуть скористатися податковими пільгами. Цей порядок забезпечує не лише доступність пільг для тих, хто на них має право, але й контроль з боку держави за правильністю їх застосування. На першому етапі платник податків або організація повинні визначити свою правоздатність на пільгу, що ґрунтується на встановлених законодавством критеріях і вимогах (наприклад, вид діяльності, місце знаходження, соціальний статус). Після цього платник податків подає відповідну заяву або декларацію до податкового органу, у якій вказує необхідну інформацію для перевірки права на пільгу. У разі необхідності можуть бути подані додаткові документи, які підтверджують умови для її надання. Податкові органи перевіряють ці дані, проводять відповідну перевірку та надають підтвердження про право на пільгу або відмову, якщо умови не виконуються. Важливим аспектом є регулювання термінів і умов для подачі заявок, визначення випадків, коли пільга може бути призупинена або скасована, та встановлення санкцій за неправомірне використання пільг. Порядок надання пільг також включає в себе механізми моніторингу і контролю, що дозволяють державі забезпечити ефективне використання пільг та їх відповідність економічним цілям і соціальним потребам, а також запобігти зловживанням. В результаті чітко визначений порядок надання пільг сприяє дотриманню принципів справедливості, прозорості та ефективності в податковій системі.

Порядок адміністрування пільг є важливим функціональним елементом системи пільгового оподаткування, оскільки він забезпечує ефективне і прозоре управління податковими пільгами, контролюючи їх правильне застосування та

зниження можливих зловживань. Адміністрування пільг охоплює комплекс організаційних, юридичних та технічних процедур, що забезпечують надання, облік, перевірку, а також контроль за дотриманням умов, необхідних для отримання пільги. На практиці процес адміністрування пільг починається з отримання заяв від платників податків, що бажають скористатися пільгами, та перевірки їх відповідності законодавчим вимогам. Далі здійснюється обробка поданих документів, перевірка достовірності наданої інформації та розгляд можливості застосування пільги в конкретному випадку. Важливим етапом є надання зворотного зв'язку платнику податків: чи підтверджено право на пільгу, або ж надано відмову з відповідними поясненнями. Адміністрування також включає моніторинг використання пільг у процесі звітності платника, а також періодичні перевірки для виявлення порушень чи зловживань. Це забезпечує не тільки прозорість системи, але й ефективне використання бюджетних коштів, зменшення податкових витрат і недопущення шахрайства з пільгами. Крім того, адміністрування пільг потребує постійного оновлення нормативно-правової бази, адаптації до економічних змін та нових умов ринку. Важливим елементом адміністрування є інтеграція цифрових технологій, які дозволяють автоматизувати процеси надання пільг, спрощуючи для платників податків доступ до пільгових умов та зменшуючи адміністративне навантаження на податкові органи. Таким чином, порядок адміністрування пільг є основою для ефективного функціонування системи пільгового оподаткування, що сприяє досягненню цілей державної економічної політики та забезпечує правову рівність для всіх платників податків [30, с.137].

Моніторинг та оцінка ефективності є важливими функціональними елементами системи пільгового оподаткування, оскільки вони дозволяють забезпечити контроль за правильністю надання пільг, а також оцінити їх вплив на економіку, підприємництво та соціальну сферу. Моніторинг пільг передбачає регулярний збір і аналіз даних щодо кількості наданих пільг, їх видів, категорій платників, а також фінансових наслідків для бюджету. Цей процес включає в себе перевірку виконання вимог законодавства, правильності документів, що подаються для отримання пільг, а також дотримання процедур, визначених для їх

застосування. Важливою складовою моніторингу є виявлення зловживань і несанкціонованого використання пільг, що може призвести до втрат бюджетних коштів. Оцінка ефективності системи пільгового оподаткування базується на порівнянні очікуваних результатів від надання пільг з реальними економічними та соціальними змінами. Наприклад, аналіз впливу пільг на розвиток малих і середніх підприємств, стимулювання інвестицій або покращення соціальної ситуації в окремих регіонах. Оцінка може включати як короткострокові, так і довгострокові показники, такі як рівень економічного зростання, зайнятості, ефективність використання державних коштів, а також вплив на бюджетні надходження. У разі виявлення неефективності чи недоліків у використанні пільг, система пільгового оподаткування може бути переглянута або адаптована, що дозволяє оптимізувати витрати держави і забезпечити більш справедливий розподіл податкових навантажень серед платників податків. Таким чином, моніторинг та оцінка ефективності є невід'ємною частиною забезпечення результативності та стабільності системи пільгового оподаткування, а також виконання її стратегічних цілей щодо підтримки економічного розвитку та соціальної справедливості.

Таким чином, функціонування системи податкових пільг покликане підтримувати сталий розвиток економіки та покращувати соціальну стабільність, адже грамотно підібрані податкові пільги стимулюють інновації, підтримують малий і середній бізнес, та посилюють добробут громадян.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка вітчизняної практики надання пільг з непрямих податків

Оцінка надання пільг з непрямих податків в Україні є необхідною для ефективного управління податковою системою та забезпечення оптимального розподілу ресурсів. Непрямі податки, як-от податок на додану вартість, акцизний податок і мито, мають суттєвий вплив на вартість товарів і послуг, що прямо

позначається на рівні доходів населення та конкурентоспроможності бізнесу. Встановлення пільг з цих податків може мати як позитивний, так і негативний вплив, тому важливо оцінити їхню ефективність, щоб забезпечити досягнення соціально-економічних цілей держави.

В Україні надання пільг з непрямих податків контролюється двома органами - Державною податковою службою України щодо внутрішньоекономічних операцій, товарів, робіт і послуг, та Державною митною службою України щодо зовнішньоекономічних операцій і товарів.

Згідно з Довідниками пільг, найбільша кількість пільг в Україні надається з податку на додану вартість (далі - ПДВ). Пільги з ПДВ є важливим інструментом економічної політики, який використовується для підтримки окремих галузей економіки, стимулювання споживання соціально значущих товарів та зменшення фінансового навантаження на окремі соціальні групи. Основні пільги стосуються зниження ставок ПДВ для певних категорій товарів і послуг або їх повного звільнення від оподаткування. Наприклад, знижена ставка або звільнення від ПДВ застосовуються до деяких видів медичних товарів, освітніх і наукових послуг, продуктів харчування, а також до товарів, які мають важливе значення для соціально вразливих верств населення. Такі пільги сприяють тому, що базові товари стають більш доступними, що знижує рівень соціальної нерівності та підтримує добробут населення. Однак, надання пільг з ПДВ також пов'язане з ризиком втрати значних обсягів бюджетних надходжень, тому їх ефективність потребує постійної оцінки. Крім того, такі пільги можуть іноді використовуватися недобросовісно або створювати можливості для ухилення від сплати податків. Тому важливо забезпечувати прозоре адміністрування цих пільг та проводити регулярний аналіз їх впливу на економіку, щоб знаходити оптимальний баланс між підтримкою соціально значущих товарів і стабільністю бюджету.

В Україні кількість пільг з ПДВ у 2021-2023 роках скоротилася (рис. 2.1).

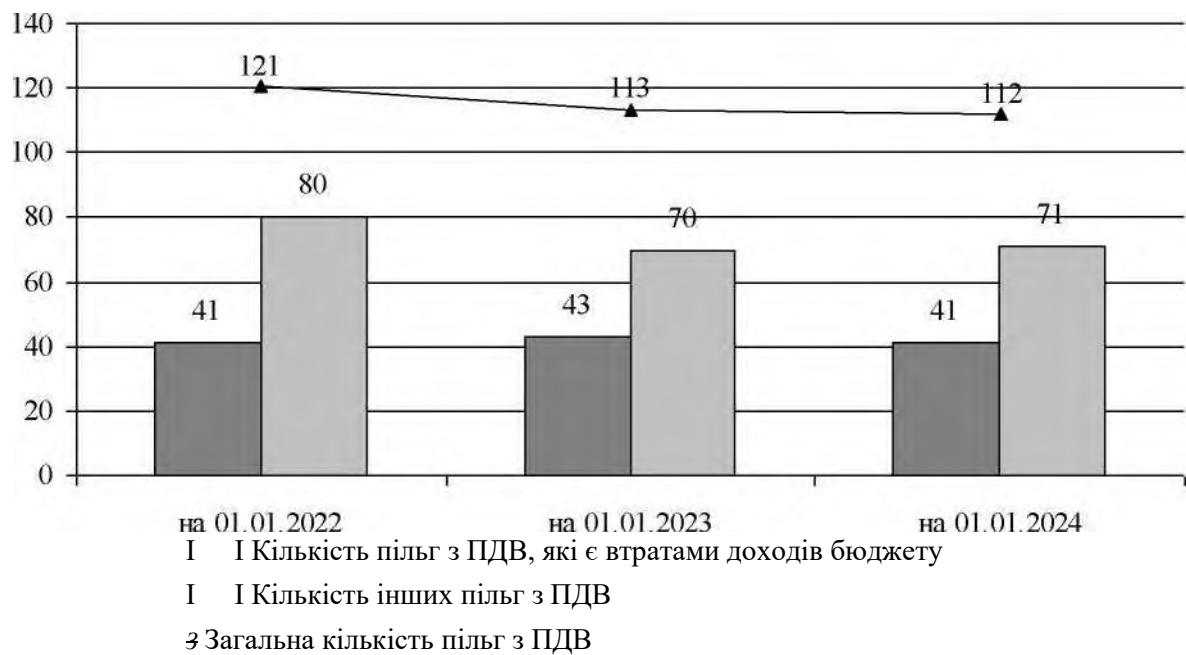
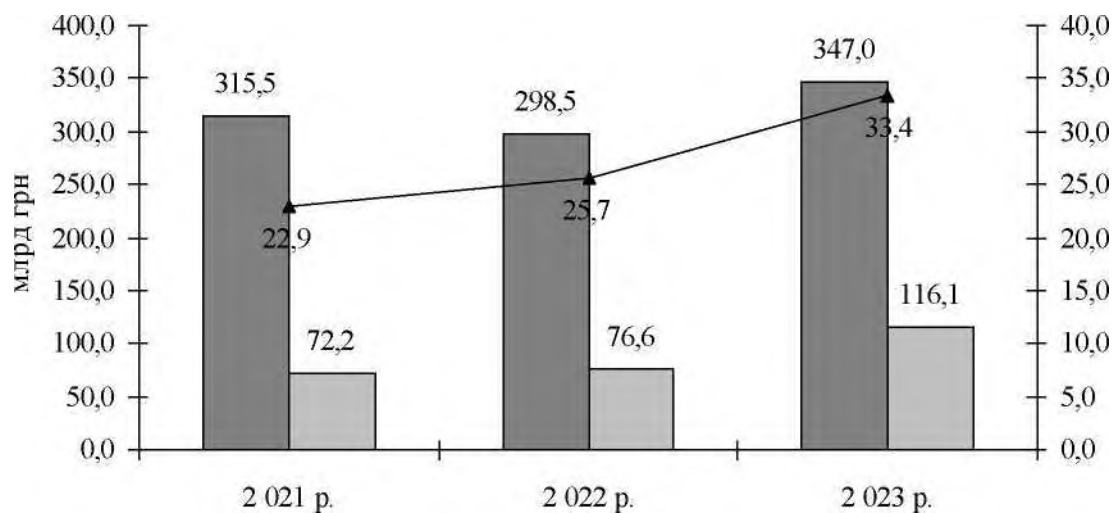

Рис. 2.1. Кількість пільг з ПДВ в Україні у 2021-2023 роках*

* Складено автором на основі [10]

У 2021-2023 роках кількість пільг з ПДВ в Україні мала деякі коливання. Кількість пільг, які спричиняли втрати доходів бюджету, залишалася відносно стабільною, зростаючи до 43 у 2022 році, а потім повертаючись до рівня 41 у 2023 році. Натомість кількість інших пільг з ПДВ, що не вважаються втратами доходів, знизилася з 80 у 2021 році до 70 у 2022 році, а в 2023 році незначно зросла до 71. Загальна кількість пільг також зменшувалася: з 121 у 2021 році до 113 у 2022 році, і до 112 у 2023 році. Це свідчить про тенденцію до певного скорочення пільг, насамперед, з метою зменшення бюджетних витрат та оптимізації системи ПДВ, хоча стабільний рівень пільг, які є втратами бюджету, свідчить про важливість податкової підтримки певних секторів економіки.

Протягом 2021-2023 років зростали масштаби надання пільг з внутрішнього ПДВ (рис. 2.2).

І І Надходження ПДВ з вироблених в У країні товарів (робіт, послуг) до бюджету

І І Пільги з ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування

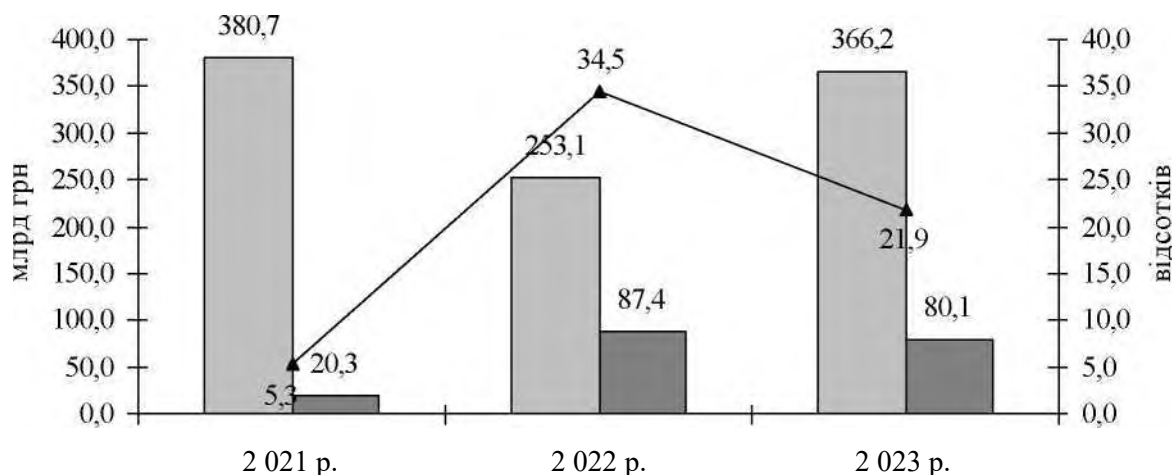
Ч Частка пільг у загальних надходженнях ПДВ з вироблених в У країні товарів (робіт, послуг) до бюджету

Рис. 2.2. Динаміка надходження і обсягів пільг з ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) до зведеного бюджету у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 24]

У 2021-2023 роках обсяги пільг з ПДВ в Україні зросли як у абсолютних значеннях, так і в частці у загальних надходженнях ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) до зведеного бюджету. У 2021 році пільги становили 72,2 млрд грн, що відповідало 22,9% загальних надходжень внутрішнього ПДВ до бюджету. У 2022 році обсяг пільг зріс до 76,6 млрд грн, збільшивши частку до 25,7% сукупних надходжень внутрішнього ПДВ до бюджету. У 2023 році обсяги пільг з ПДВ значно підвищилися, досягнувши 116,1 млрд грн, або 33,4% від загальних надходжень внутрішнього ПДВ до бюджету. Така динаміка вказує на збільшення державної підтримки окремих галузей або підприємств через пільгове оподаткування ПДВ, що може бути зумовлено економічними викликами, такими як інфляція або наслідки воєнних дій, які вимагали посиленої підтримки національного виробництва.

Впродовж 2021-2023 років також збільшувалися масштаби надання пільг з імпортного ПДВ (рис. 2.3).

І І Надходження ПДВ з ввезених на митну територію України товарів до бюджету

І І Пільги з ПДВ з ввезених на митну територію України товарів

4 Частка пільг у загальних надходженнях ПДВ з ввезених на митну територію України товарів до бюджету

Рис. 2.3. Динаміка надходження і обсягів пільг з ПДВ з ввезених на митну територію України товарів до зведеного бюджету у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 23]

У 2021-2023 роках обсяги надання пільг з ПДВ на ввезені на митну територію України товари зазнали значних коливань. У 2021 році обсяг пільг становив 20,3 млрд грн, що було лише 5,3% від загальних надходжень ПДВ з імпортованих товарів до зведеного бюджету. У 2022 році спостерігалось різке зростання обсягів пільг до 87,4 млрд грн, що підвищило їхню частку до 34,5% від надходжень імпортного ПДВ до зведеного бюджету. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії до України було знижено з 17.03. по 01.07.2022 року з 20% до 7% ставку імпортного ПДВ на пальне, нафту та сирі нафтопродукти. Крім того, з 01.04. до 01.07.2022 року було звільнено від імпортного ПДВ транспортні засоби, а також товари (крім підакцизних), що ввозились підприємствами для вільного обігу. У 2023 році обсяг пільг знизився до 80,1 млрд грн, а їхня частка склала 21,9% від загальних надходжень ПДВ з імпортованих товарів до зведеного бюджету. Водночас у 2023 році було запроваджено нові пільги з ПДВ, зокрема звільнення (на період дії воєнного стану та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано) від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію

України природного газу.

Пільги з акцизного податку в Україні спрямовані на стимулювання окремих секторів економіки, а також на забезпечення підтримки споживачів окремих підакцизних товарів. Акцизний податок, який здебільшого стосується товарів з високою еластичністю попиту, таких як паливо, алкоголь, тютюн, електроенергія, є важливим джерелом надходжень до бюджету. Проте деякі види продукції, особливо ті, що мають стратегічне значення або використовуються у виробничих процесах, можуть бути звільнені від сплати акцизу або отримувати пільгові умови оподаткування. Наприклад, знижені ставки або звільнення від акцизу на альтернативні види палива стимулюють розвиток екологічно чистих технологій. Також пільги на акцизний податок можуть надаватися у випадку виробництва певних товарів, що підтримує вітчизняне виробництво. Такі пільги сприяють зниженню вартості продукції для кінцевих споживачів та надають підприємствам конкурентні переваги, але водночас вимагають збалансованого підходу, оскільки зниження надходжень від акцизного податку впливає на бюджетну стабільність.

В Україні кількість пільг з акцизного податку у 2021-2023 роках практично не змінилася (рис. 2.4). Так, у 2021 році загальна кількість пільг становила 36, із яких 9 були класифіковані як втрати доходів бюджету, а решта 27 належали до інших видів пільг. У 2022 році загальна кількість пільг зменшилася до 35, зокрема кількість інших пільг знизилася до 26, тоді як пільги, які є втратами доходів бюджету, залишилися на рівні 9. Ця ж кількість збереглася й у 2023 році. Це свідчить про певну стабільність в акцизному оподаткуванні, а також про мінімальні зміни в структурі пільг з акцизного податку, які передбачають стабільні втрати бюджету через відповідні пільги.

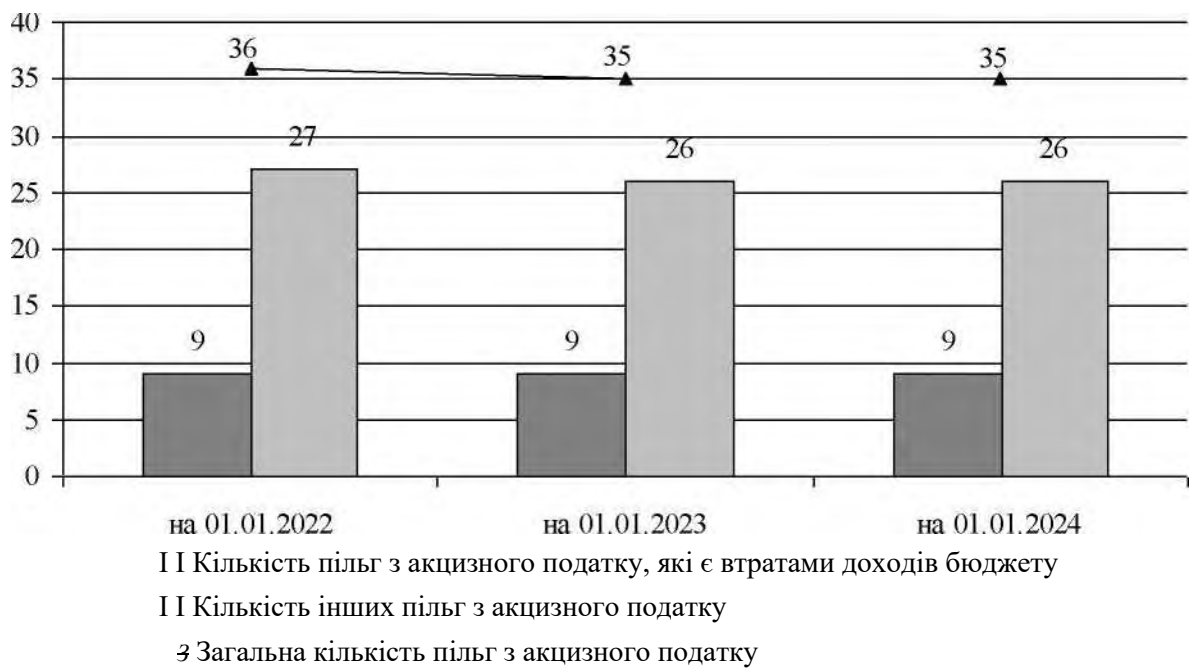

Рис. 2.4. Кількість пільг з акцизного податку в Україні у 2021-2023 роках*

* Складено автором на основі [10]

Протягом 2021-2023 років зростали масштаби надання пільг з акцизного податку на підакцизні товари, вироблені в Україні (рис. 2.5).

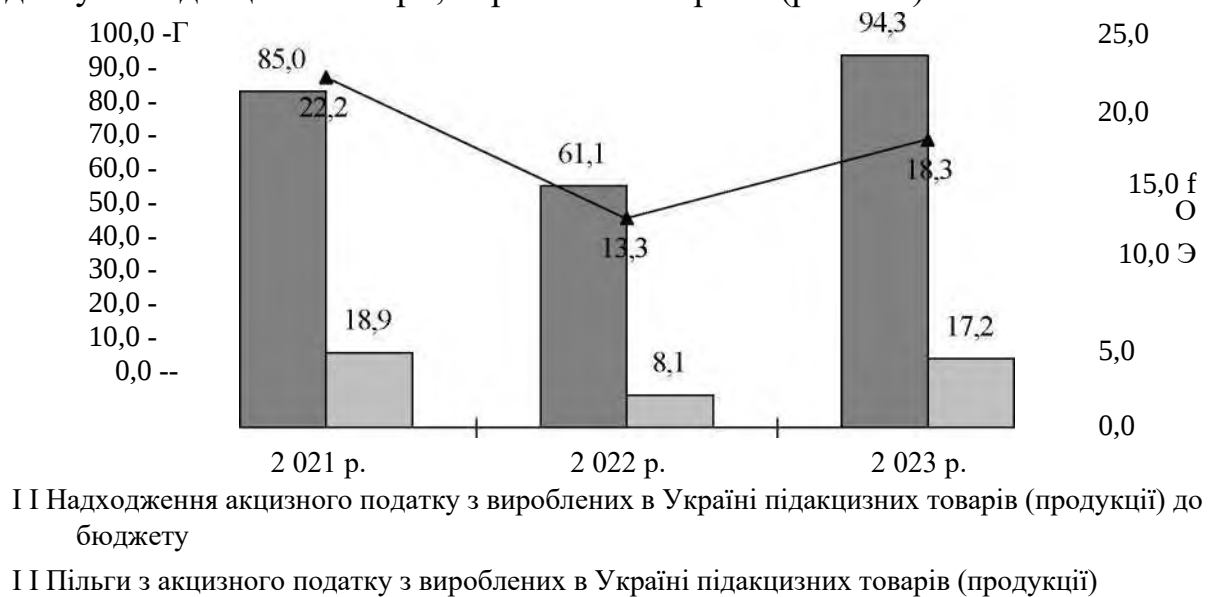

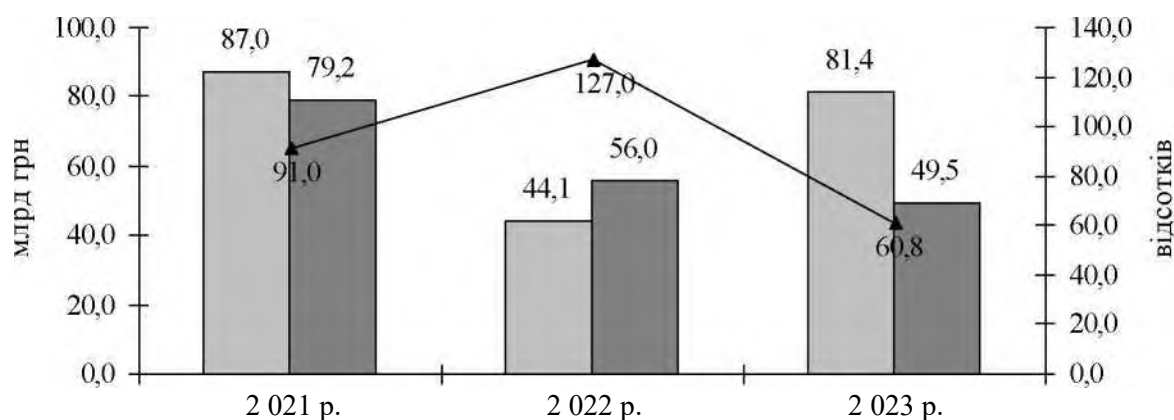
Рис. 2.5. Динаміка надходження і обсягів пільг з акцизного податку з вироблених в Україні товарів до зведеного бюджету у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 24]

У 2021-2023 роках обсяги надання пільг з акцизного податку з вироблених

в Україні підакцизних товарів зазнали змін, що відображає коливання економічної ситуації та державної політики щодо податкових пільг. У 2021 році обсяги пільг з акцизного податку становили 18,9 млрд грн, що складало 22,2% від загальних надходжень акцизного податку до зведеного бюджету. У 2022 році обсяги пільг з акцизного податку знизилися до 8,1 млрд грн, із часткою пільг у загальних надходженнях акцизного податку до зведеного бюджету 13,3%, що свідчить про зменшення державної підтримки через пільги у відповідь на воєнні виклики. У 2023 році спостерігалось зростання обсягів пільг з акцизного податку до 17,2 млрд грн, з часткою 18,3% у сукупних надходженнях акцизного податку до зведеного бюджету. Ці показники свідчать про те, що, хоча у 2023 році частка пільг зросла порівняно з 2022 роком, вона все ж залишилася меншою, ніж у 2021 році, що може свідчити про поступове повернення до попередніх рівнів підтримки для стабілізації економіки в умовах війни.

Впродовж 2021-2023 років також збільшувалися масштаби надання пільг з акцизного податку з імпортованих підакцизних товарів (рис. 2.6).

І І Надходження акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до бюджету

І І Пільги з акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)

Ч Частка пільг у загальних надходженнях акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до бюджету

Рис. 2.6. Динаміка надходження і обсягів пільг з акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до зведеного бюджету у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 23]

У 2021-2023 роках обсяги надання пільг з акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) демонструють значні

коливання. У 2021 році обсяги пілґ з акцизного податку склали 79,2 млрд грн, що дорівнює 91,0% від загальних надходжень акцизного податку до зведеного бюджету. У 2022 році обсяги пілґ з акцизного податку скоротилися до 56,0 млрд грн, що призвело до зростання частки пілґ до 127,0% у сукупних надходженнях акцизного податку до зведеного бюджету. Такий високий показник частки пілґ пов'язаний з підтримкою імпортерів під час війни та спрощенням податкового навантаження. У зв'язку з військовою агресією росії проти України з 17.03.2022 року встановлено нульову ставку акцизного податку. Останню з 30.09.2022 року було скасовано, натомість запроваджено знижені ставки: 100 євро за 1 тис. літрів для бензинів і дизельного палива (повні ставки становлять 213,5 та 139,5 євро відповідно). Також у період з 01.04 до 01.07.2022 року було звільнено від сплати акцизного податку імпортні транспортні засоби та товари (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів), які ввозилися підприємствами для вільного обігу. У 2023 році ситуація стабілізувалася, і обсяги пілґ з акцизного податку зменшилися до 49,5 млрд грн, що становило 60,8% від загальних надходжень акцизного податку до зведеного бюджету. Це свідчить про поступове скорочення податкових пілґ для ввезених товарів у відповідь на покращення економічної ситуації, а також про зменшення необхідності в такій підтримці з боку держави.

Пілґи з мита в Україні є важливим інструментом підтримки певних секторів економіки, стимулювання внутрішнього виробництва та розвитку експорту, а також соціальної підтримки. Вони полягають у частковому або повному звільненні від сплати мита на окремі категорії товарів, які ввозяться або вивозяться через митний кордон України. Найчастіше митні пілґи надаються на підставі міжнародних угод, таких як угоди про зону вільної торгівлі, де зменшується або скасовується мито для товарів, що походять з країн-партнерів. Крім того, пілґи можуть бути передбачені для імпорту товарів, які мають стратегічне значення для економіки або суспільства, наприклад, обладнання для модернізації виробничих потужностей або гуманітарна допомога. Також пілґи з мита застосовуються для окремих категорій товарів, які ввозяться для реалізації інвестиційних проектів, розвитку інновацій або екологічних програм, що сприяє залученню інвестицій та впровадженню сучасних технологій. Застосування таких

пільг допомагає знизити собівартість імпортованих товарів, зокрема сировини або компонентів, що можуть бути критично важливими для виробничих процесів в Україні. Водночас ці пільги мають бути збалансовані з метою захисту вітчизняних виробників, щоб уникнути надмірного імпорту, який може негативно вплинути на національну економіку.

Цікавим є той факт, що Довідник пільг не містить інформації про пільги з мита, оскільки мито є специфічним податковим платежем. Так, мито належить до непрямих податків, які стягуються під час ввезення або вивезення товарів через митний кордон, проте його регулювання підпадає не під податкове законодавство, а під митне, зокрема під Митний кодекс України [21]. Через це інформація про митні пільги відображається окремо в митних реєстрах і звітах митних органів, а не в податкових довідниках.

У 2021-2023 роках зростали масштаби надання пільг з мита в Україні (рис. 2.7). Так, у 2021 році обсяг пільг з мита становили 27,2 млрд грн, що дорівнювало 71,2% від загальних надходжень мита до зведеного бюджету. У 2022 році обсяги пільг з мита зросли до 36,0 млрд грн, що становило вже 136,9% від сукупних надходжень мита до зведеного бюджету, що пояснюється наданням значних митних пільг у зв'язку з умовами воєнного стану та підтримкою стратегічного імпорту. З початком війни у період з 01.04 до 01.07.2022 року було звільнено від сплати мита імпортовані транспортні засоби та товари (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів), які ввозилися підприємствами для вільного обігу. У 2023 році спостерігається зростання обсягу пільг до 44,2 млрд грн, із часткою пільг у 108,9% від загальних надходжень мита до зведеного бюджету. Така значна частка пільг з мита свідчить про вагомий роль митних преференцій у податковій політиці України,

спрямованій на підтримку економіки в умовах кризи та стимулювання важливого імпорту.

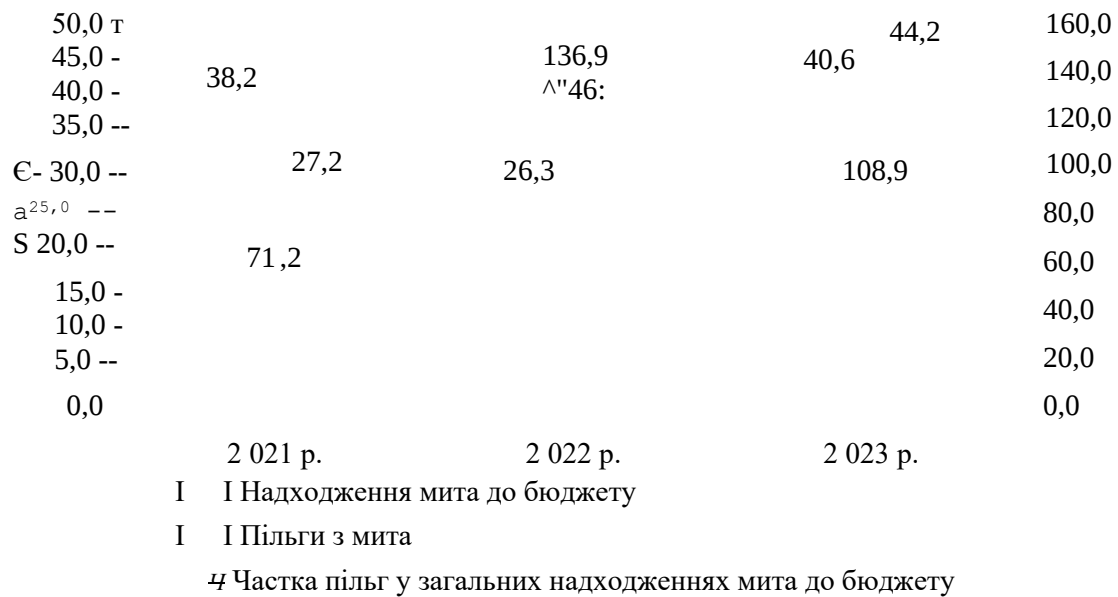

Рис. 2.7. Динаміка надходження і обсягів пільг з мита до зведеного бюджету в Україні у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 23]

Таким чином, у 2021-2023 роках надання пільг з непрямих податків в Україні продемонструвало суттєву підтримку економіки, особливо в умовах кризи, спричиненої війною. Основними непрямыми податками, до яких застосовувались пільги, були ПДВ, акцизний податок та мито. У 2022 році частка пільг значно зросла, особливо на імпортовані товари, що пояснюється потребою знизити податкове навантаження на критичний імпорт. Хоча надходження до зведеного бюджету з цих податків поступово відновлювалися в 2023 році, частка пільг залишалася високою, підкреслюючи важливість цих податкових інструментів для підтримки економічної стійкості країни в умовах воєнного стану.

2.2. Аналіз національного досвіду надання пільг з прямих податків

Аналіз надання пільг з прямих податків в Україні є важливим інструментом, який дозволяє оцінити ефективність податкових пільг як стимулу для економічного зростання та соціальної підтримки. Такий аналіз дозволяє визначити рівень справедливості податкової системи та соціальну спрямованість

податкової політики, зокрема, з погляду забезпечення підтримки соціально вразливих верств населення чи пріоритетних секторів економіки. Оскільки пільги можуть суттєво впливати на загальний обсяг податкових надходжень, аналіз допомагає відслідковувати та коригувати їхній вплив на фінансову стійкість держави. Також він виявляє можливі зловживання пільгами або їх надмірне використання, що дає змогу краще контролювати витрати бюджету.

Пільги з податку на прибуток підприємств в Україні є важливим інструментом для стимулювання розвитку економіки та підтримки окремих секторів. Основна мета таких пільг - заохочення інвестицій у пріоритетні галузі економіки, підтримка інноваційної діяльності та нових підприємств, стимулювання малого і середнього бізнесу, а також підтримка підприємств у регіонах зі складною економічною ситуацією. Одним із прикладів є пільги для підприємств, що займаються переробною промисловістю, а також для компаній, які інвестують в екологічні та енергозберігаючі технології. Такі пільги дають змогу підприємствам скоротити свої податкові витрати, що стимулює реінвестування прибутків у розвиток бізнесу, створення нових робочих місць і підвищення конкурентоспроможності на ринку. Важливо також зазначити, що надання податкових пільг має свою фінансову сторону - це втрати бюджету, які потрібно враховувати, зважаючи на соціально-економічні ефекти таких заходів. Тому ефективність пільг з податку на прибуток підприємств потребує періодичної оцінки, щоб забезпечити їхню відповідність поточним економічним цілям і можливостям бюджету країни. Успішне застосування таких пільг сприяє підвищенню інвестиційної привабливості України та розвитку пріоритетних галузей, водночас зберігаючи стійкість публічних фінансів.

В Україні кількість пільг з податку на прибуток у 2021-2023 роках дещо зросла (рис. 2.8). На початок 2022 року загальна кількість таких пільг становила 61, з них 29 класифікувалися як пільги, що спричиняють втрати доходів бюджету, тоді як інші 32 пільги належали до інших категорій. Станом на початок 2023 року загальна кількість пільг зросла до 65, причому кількість пільг, що спричиняють втрати доходів бюджету, залишилася стабільною - 29, але кількість інших пільг збільшилася до 36. До початку 2024 року спостерігалось подальше зростання:

загальна кількість пільг досягла 66, з яких 30 складала пільги, які зумовлюють втрати доходів бюджету, а 36 належала до інших. Це свідчить про тенденцію до збільшення кількості податкових пільг, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки, зокрема щодо ефективності їхнього застосування та впливу на бюджетні надходження.

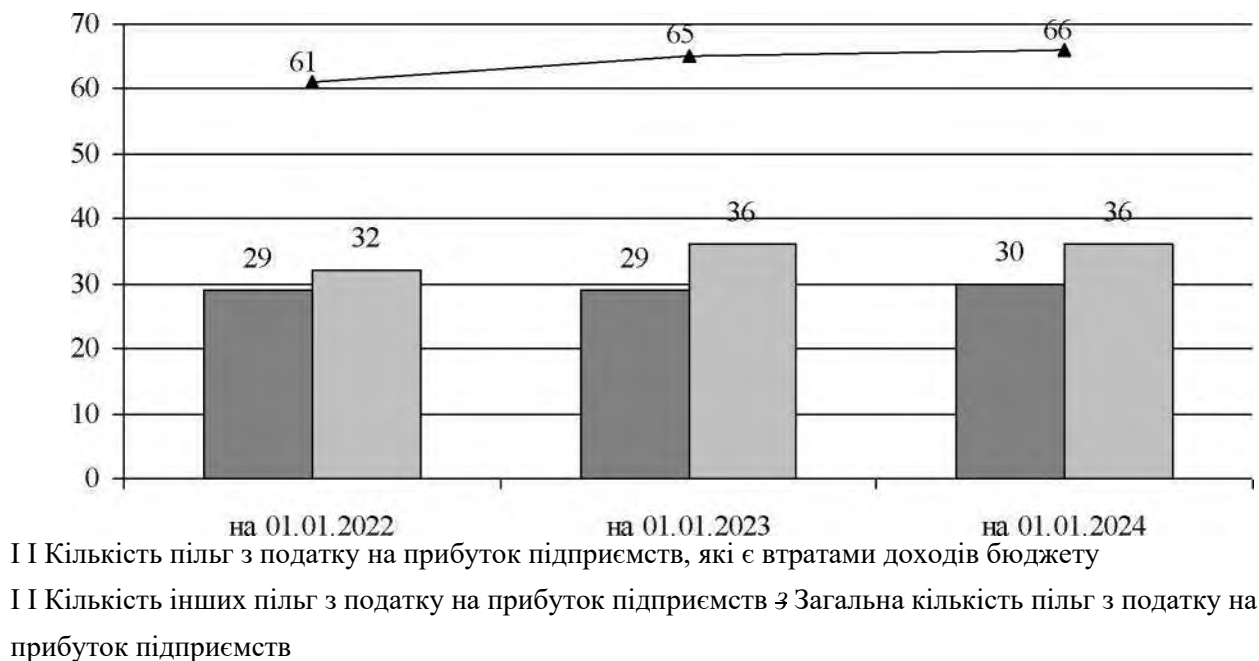

Рис. 2.8. Кількість пільг з податку на прибуток підприємств в Україні у 2021-2023 роках*

* Складено автором на основі [10]

Протягом 2021-2023 років масштаби надання пільг з податку на прибуток підприємств в Україні зазнали значних коливань (рис. 2.9). У 2021 році пільги з податку на прибуток підприємств становили 88,5 млрд грн, що дорівнювало 54,1% від загальних надходжень податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету. У 2022 році, на тлі змін в економічному середовищі, обсяг пільг з податку на прибуток підприємств скоротився до 37,9 млрд грн, що склало лише 29% від сукупних надходжень податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету. У 2023 році обсяг пільг з податку на прибуток підприємств зріс до 57,6 млрд грн, що склало 36,2% від загальних надходжень податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету. Такі зміни відображають адаптацію податкової політики до економічних умов і дозволяють оцінити ефективність

наданих пільг з огляду на їхній вплив на бюджетні надходження.

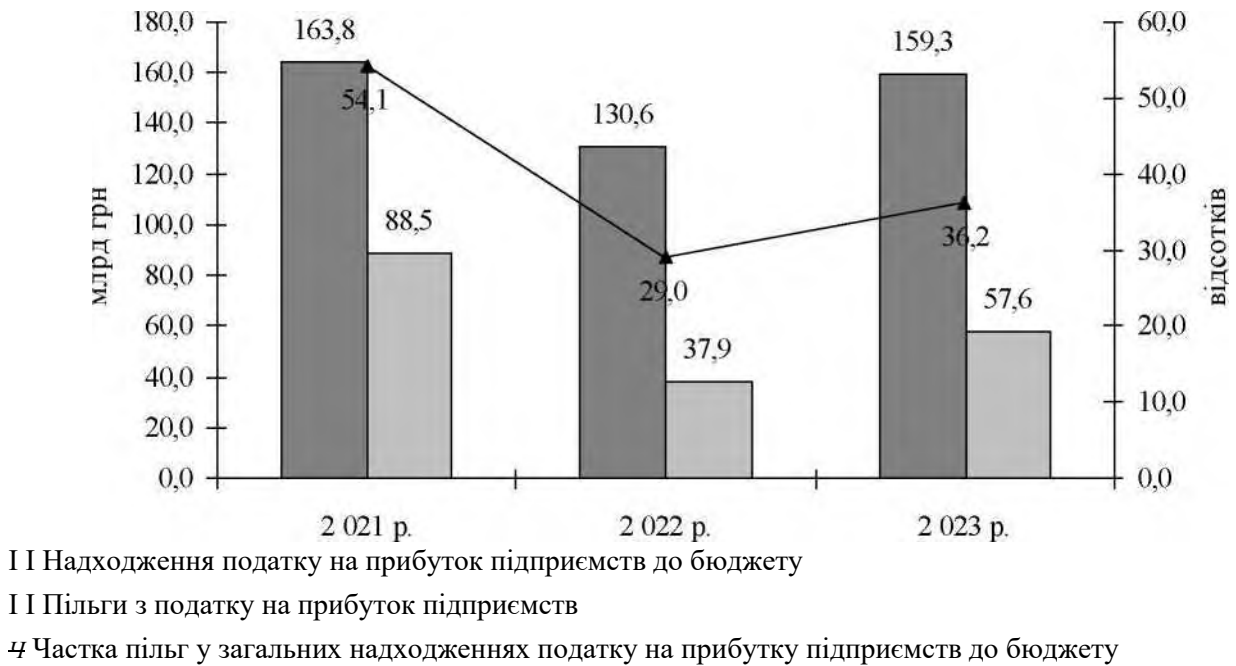

Рис. 2.9. Динаміка надходження і обсягів пільг з податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету в Україні у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 24]

Пільги з податку на доходи фізичних осіб в Україні є важливим інструментом підтримки населення, особливо у сегментах з низькими доходами. Основними видами таких пільг є податкова соціальна пільга та податкова знижка. В Україні податкова соціальна пільга надається працюючим громадянам із доходами, що не перевищують певний рівень, з метою зменшення податкового навантаження та стимулювання до праці. Податкова знижка поширюється на окремі витрати громадян, наприклад, на оплату освіти, страхування або іпотечні виплати, що дозволяє їм частково зменшувати свій оподатковуваний дохід. Однак ефективність таких пільг залишається темою обговорень, адже державі важливо збалансувати їхній стимулювальний ефект для соціальної підтримки з можливими втратами для бюджету.

Зауважимо, що ані Державна податкова служба України, ані Пенсійний фонд України не ведуть відкриту статистику про кількість одержувачів пільг з податку на доходи фізичних осіб або ж про суми наданих пільг у грошових одиницях, які за своєю природою є втратами доходів бюджету. По-перше, такі

дані стосуються персональної інформації платників податків, і її розкриття може порушувати закони про захист персональних даних та конфіденційність. По-друге, складність і різноманітність пільг з податку на додану вартість створюють труднощі для систематизації й відстеження цих даних, особливо коли пільги прив'язані до різних умов, доходів і категорій громадян. По-третє, недостатня цифровізація окремих облікових процесів ускладнює збір й аналіз інформації про застосування пільг у масштабах країни. Ще однією причиною є недостатня прозорість у публічній звітності або пріоритети фінансових звітів, де детальний аналіз бюджетних втрат від пільг з податку на доходи фізичних осіб не завжди включається у відкриту частину звітів.

Наявна лише інформація про порядок розрахунку податкової соціальної пільги у відповідних роках (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розрахунок податкової соціальної пільги у 2021-2024 роках*

Рік	Граничний розмір доходу, який дає право на отримання податкової соціальної пільги, грн.	Прожитковий мінімум (ПМ), грн.	Розмір пільги,	Сума податкової соціальної пільги, грн.		
			% ПМ	100%	150%	200%
				для осіб, визначених у пп. 169.1.1 та пп. 169.1.2 ПКУ	для осіб, визначених у пп. 169.1.3 ПКУ	для осіб, визначених у пп. 169.1.4 ПКУ
2021	3180	2270	50	1135	1702,5	2270
2022	3470	2481	50	1240,5	1860,75	2481
2023	3760	2684	50	1342	2013	2684
2024	4240	3028	50	1514	2271	3028

* Складено автором на основі [24]

Пільги з податку на майно в Україні спрямовані на підтримку різних категорій громадян і бізнесу, зокрема в умовах економічних труднощів або

особливих соціальних обставин. Податок на майно охоплює декілька категорій: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; земельний податок; транспортний податок. Пільги з даного податку зазвичай надаються у вигляді звільнення від сплати податку на певний об'єкт або зменшення бази оподаткування. Так, від податку на нерухоме майно можуть звільнитися соціально вразливі верстви населення (пенсіонери, люди з інвалідністю, учасники бойових дій), а також надаються знижки для власників житла, площа якого не перевищує встановленого законодавством розміру. Водночас місцеві органи влади в Україні мають право встановлювати додаткові пільги на свій розсуд, оскільки податок на майно є частиною доходів місцевих бюджетів. Ці пільги важливі не лише для соціального захисту, а й для стимулювання економічної активності, зокрема в регіонах, а також для підтримки підприємств, які розвивають інфраструктуру та створюють робочі місця. Проте пільги з податку на майно також мають свої бюджетні витрати, адже знижують надходження до місцевих бюджетів, що іноді потребує компенсації або перегляду відповідних механізмів підтримки.

Впродовж 2021-2023 років масштаби надання пільг з податку майно в Україні стабільно зростали (рис. 2.10).

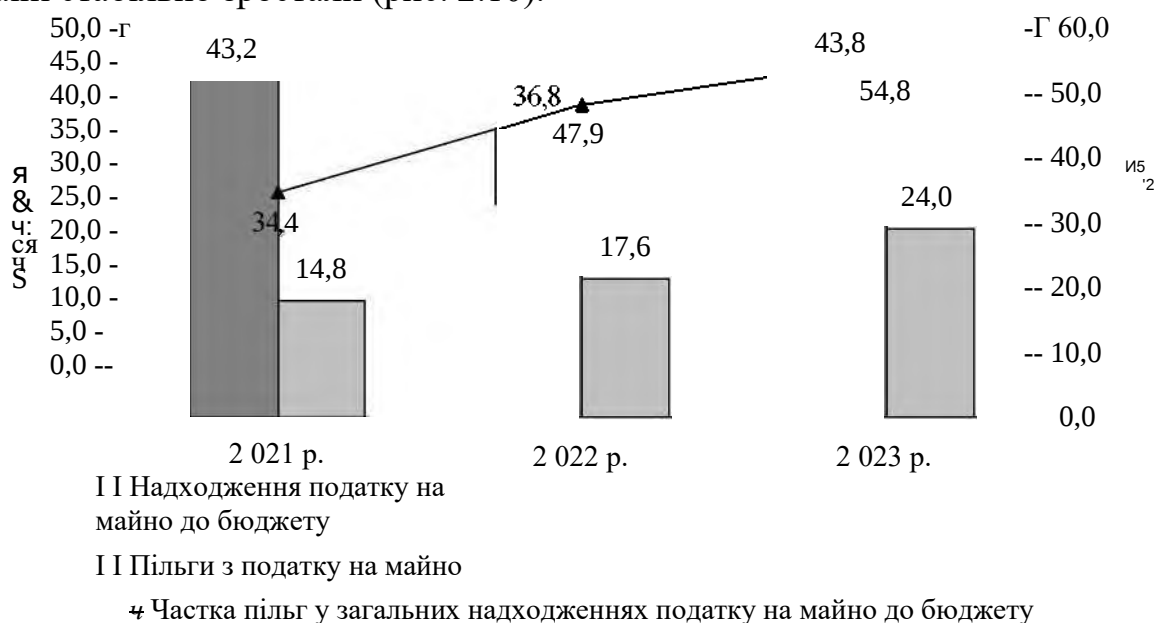

Рис. 2.9. Динаміка надходження і обсягів пільг з податку на майно до зведеного бюджету в Україні у 2021-2023 рр.*

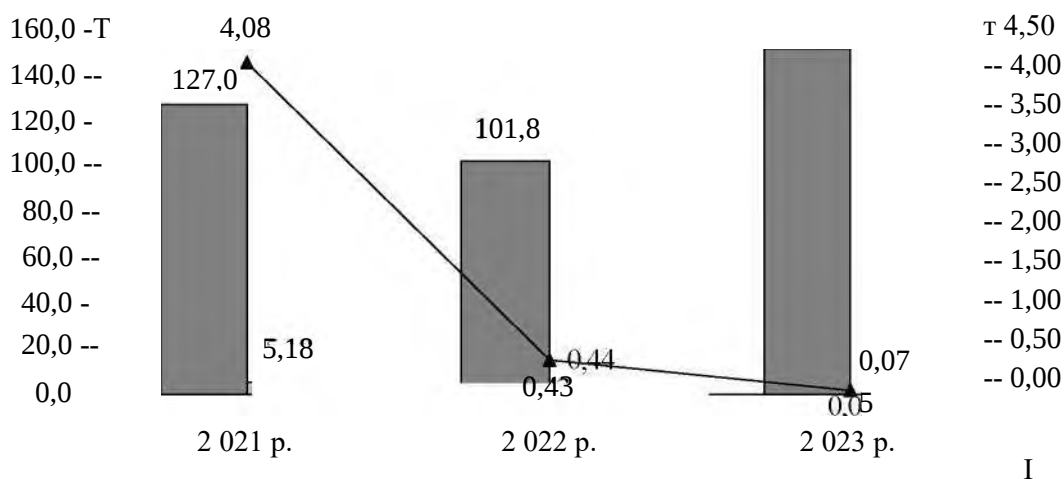
* Складено автором на основі [22; 24]

У 2021 році при надходженнях податку на майно до бюджету в розмірі 43,2 млрд грн пільги становили 14,8 млрд грн, що складало 34,4% від загальних

надходжень податку на майно до зведеного бюджету. У 2022 році, незважаючи на зменшення бюджетних надходжень від податку на майно до 36,8 млрд грн, обсяг пільг зріс до 17,6 млрд грн, тобто їхня частка збільшилася до 47,9% від сукупних надходжень податку на майно до зведеного бюджету. У 2023 році надходження податку на майно відновилися до 43,8 млрд грн, а пільги зросли до 24,0 млрд грн, що склало 54,8% від загальних надходжень податку на майно до зведеного бюджету. Такі дані свідчать про посилення фіскального тиску на місцеві бюджети через зростання обсягів наданих пільг, що може потребувати додаткових заходів з їх оптимізації та спрямування підтримки у більш цільові сфери.

Пільги зі збору за місця для паркування транспортних засобів в Україні надаються з метою стимулювання розвитку інфраструктури. Цей вид збору є місцевим, тому обсяги та правила надання пільг можуть варіюватися залежно від регіону та потреб конкретних територіальних громад. На практиці такі пільги знижують доходи місцевих бюджетів, однак водночас знижують фінансовий тягар для окремих суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сфері паркування. Оптимізація надання цих пільг допомагає збалансувати інтереси місцевих бюджетів та потреби громадян, сприяючи сталому розвитку територій.

У 2021-2023 роках масштаби надання пільг зі збору за місця для паркування транспортних засобів в Україні постійно скорочувалися (рис. 2.10). У 2021 році пільги становили 5,18 млн грн, що складало 4,08% від загальних надходжень цього збору до зведеного бюджету. Однак у 2022 році обсяг наданих пільг суттєво знизився - до 0,44 млн грн, або 0,43% від сукупних надходжень даного збору до зведеного бюджету. У 2023 році тенденція до зменшення продовжилася: пільги склали лише 0,07 млн грн, що дорівнює 0,05% від загальних надходжень такого збору до зведеного бюджету. Така динаміка свідчить про суттєве скорочення обсягів надання пільг з місцевих зборів, що пов'язано з переглядом місцевої політики щодо пільг та намаганнями збільшити надходження до місцевих бюджетів в умовах війни.

Надходження збору за місця для паркування транспортних засобів до бюджету

I I Пільги зі збору за місця для паркування транспортних засобів

Ч Частка пільг у загальних надходженнях збору за місця для паркування транспортних засобів до бюджету

Рис. 2.10. Динаміка надходження і обсягів пільг зі збору за місця для паркування авто до зведеного бюджету в Україні у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 24]

Пільги з туристичного збору в Україні є важливим інструментом стимулювання розвитку туристичної галузі, особливо в регіонах з високим туристичним потенціалом. Вони передбачають зменшення або звільнення від сплати збору для певних категорій осіб. Наприклад, туристичний збір може не застосовуватись до осіб, які прибувають у службові відрядження, студентів, що проходять практику, або учасників соціальних програм. Такі пільги сприяють збільшенню відвідуваності та розвитку місцевої інфраструктури. Крім того, застосування пільг дозволяє територіальним громадам залучати більше іноземних і внутрішніх туристів, знижуючи фінансове навантаження на них, що створює стимул для повторних відвідувань. Однак пільги також зменшують потенційні надходження до місцевих бюджетів, що є викликом у період економічної нестабільності та потребує збалансованого підходу для підтримки як туризму, так і фінансової стабільності громад.

Протягом 2021-2023 років масштаби надання пільг з туристичного збору в Україні характеризувалися постійністю (рис. 2.11)

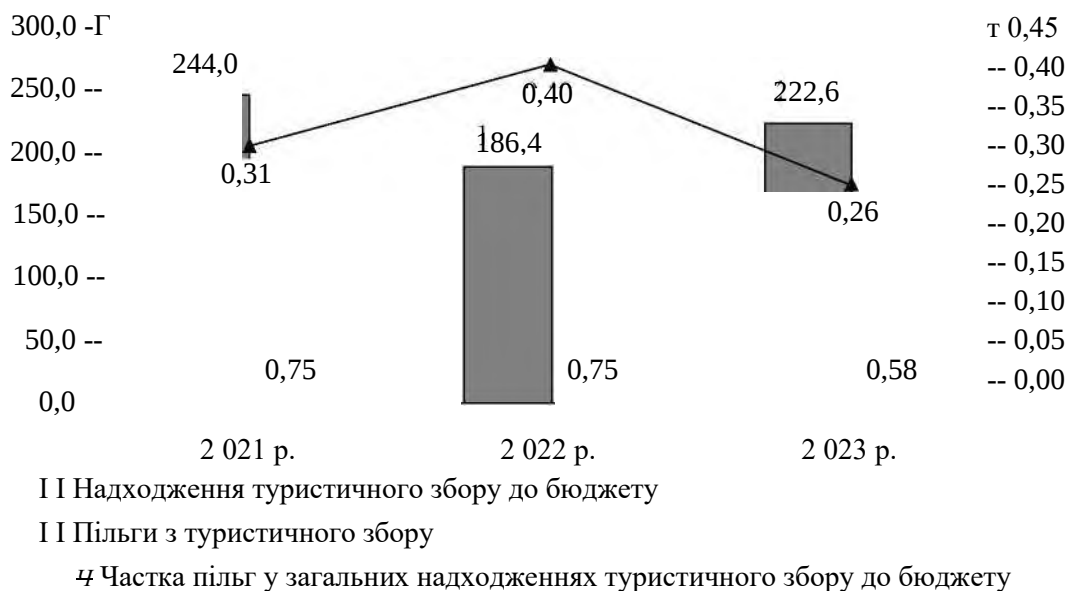

Рис. 2.11. Динаміка надходження і обсягів пільг з туристичного збору до зведеного бюджету в Україні у 2021-2023 рр.*

* Складено автором на основі [22; 24]

У 2021-2023 роках обсяги пільг з туристичного збору залишалися стабільними, за винятком невеликого зменшення у 2023 році, коли сума пільг склала 0,58 млн грн порівняно з 0,75 млн грн у попередні два роки. Частка пільг у загальних надходженнях туристичного збору до зведеного бюджету залишалася низькою - 0,31% у 2021 році, 0,40% у 2022 році, і знизилася до 0,26% у 2023 році. Це свідчить про обмежений вплив пільг на бюджет, хоча зменшення обсягів пільг у 2023 році може вказувати на більш раціональне їх застосування з метою збереження бюджетних надходжень.

Таким чином, у 2021-2023 роках надання пільг з прямих податків в Україні мало значний вплив на бюджет, хоча їх обсяги та частка в надходженнях демонстрували коливання. Загалом пільги допомагали підтримувати окремі сектори економіки та населення, сприяючи їх розвитку та зменшуючи податкове навантаження. Однак, з іншого боку, такі пільги створювали втрати бюджетних доходів, що особливо відчутно на тлі зростаючих потреб у фінансуванні державних програм.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В

УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

3.1. Європейська практика пільгового оподаткування підприємств і можливості її адаптації до вітчизняних умов

Необхідність використання в Україні досвіду європейських країн щодо надання податкових пільг підприємствам є критично важливою для створення сприятливого бізнес-середовища та стимулювання економічного зростання. Європейські країни, зокрема Великобританія, Норвегія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, успішно застосовують податкові пільги як інструмент підтримки малого та середнього бізнесу, інноваційних стартапів та розвитку нових галузей. В Україні впровадження таких пільг може допомогти зменшити податкове навантаження на підприємства, особливо в умовах економічної нестабільності, забезпечити більш ефективне використання наявних ресурсів, а також стимулювати інвестиції в інновації, розвиток інфраструктури та створення нових робочих місць.

Досвід Великобританії у наданні податкових пільг підприємствам є прикладом ефективної та цілеспрямованої підтримки економічного розвитку через систему податкових пільг та стимулювання інвестицій. У Великобританії податкові пільги використовуються для заохочення інвестицій у ключові галузі економіки, зокрема у високі технології, дослідження та розробки, відновлювальні джерела енергії та підтримку малого бізнесу. Одним з основних інструментів є надання податкових знижок на витрати на наукові дослідження та інновації, що дозволяє підприємствам зменшувати свої податкові зобов'язання в обмін на інвестиції в інноваційні технології та розвиток нових продуктів. Крім того, існують пільги для стартапів, підприємств, що працюють у наукомістких галузях, та підтримка експортерів через зниження ставок ПДВ на певні види товарів та послуг [33, с.156].

Досвід Норвегії у наданні податкових пільг підприємствам є одним із прикладів продуманої податкової політики, спрямованої на стимулювання

інноваційного розвитку, підтримку екологічно чистих технологій та розширення бізнес-можливостей. Норвегія активно використовує податкові пільги для залучення інвестицій у галузі досліджень і розробок, особливо для малого та середнього бізнесу. Однією з ключових програм є SkatteFUNN - податковий стимул для підприємств, що займаються науково-дослідницькими проектами. Ця програма дозволяє компаніям, незалежно від розміру, отримувати податкові кредити на витрати, пов'язані з інноваційними розробками та технологічним удосконаленням, що значно знижує фінансові ризики та сприяє створенню нових рішень у різних галузях [11, с.35].

Іншим важливим аспектом є підтримка підприємств, які впроваджують зелені та екологічні технології, зокрема у сфері відновлюваної енергетики та низьковуглецевих проектів. Норвезька держава заохочує компанії інвестувати у проекти з низьким рівнем впливу на довкілля, пропонуючи їм пільги, що дозволяють скоротити витрати на впровадження екологічних технологій. Податкові преференції також поширюються на підприємства, що підтримують локальні ініціативи та працюють у віддалених районах, стимулюючи тим самим розвиток регіональної економіки.

Досвід Німеччини у наданні податкових пільг підприємствам є одним із прикладів успішного використання податкових механізмів для стимулювання економічного зростання, інновацій та підтримки бізнесу. Німеччина активно застосовує податкові пільги для сприяння розвитку малих та середніх підприємств, інноваційних галузей, а також для підтримки переходу до екологічно чистих технологій. Ключовими аспектами німецької податкової політики є інвестиційні пільги, податкові кредити для науково-дослідних робіт та податкові знижки для компаній, що впроваджують екологічно сталий бізнес.

Однією з важливих програм є Forschungszulage (податковий кредит на дослідження та розробки), яка дозволяє компаніям, що займаються науковими дослідженнями і розробками, отримувати значні податкові знижки на витрати, пов'язані з інноваціями. Цей механізм стимулює інвестування у нові технології, сприяючи розвитку високотехнологічних галузей. Також у Німеччині існують податкові пільги для підприємств, що роблять інвестиції в енергоефективність та

впроваджують відновлювані джерела енергії, що підтримує екологічно сталий розвиток бізнесу [28, с.43].

Німеччина також підтримує малий та середній бізнес, надаючи їм знижки з податку на прибуток, особливо для стартапів та підприємств, що займаються інноваціями або працюють в галузях, що потребують значних капіталовкладень. Пільги з податку на прибуток можуть варіюватися залежно від розміру підприємства та типу діяльності, що дозволяє суб'єктам малого бізнесу знизити фінансове навантаження на перших етапах розвитку.

Досвід Франції у наданні податкових пільг підприємствам є важливим елементом економічної політики, спрямованої на стимулювання розвитку бізнесу, зокрема малих та середніх підприємств, інновацій, а також переходу до зелених технологій. Франція активно використовує податкові пільги як інструмент для підтримки наукових досліджень, розвитку технологій та зниження соціального навантаження на бізнес.

Однією з основних податкових пільг для підприємств у Франції є Credit d'Impot Recherche - податковий кредит на дослідження та розробки. Це пільга, яка дозволяє підприємствам, що займаються науковими дослідженнями та розробками, знижувати податкове навантаження за рахунок знижок на витрати, пов'язані з інноваціями. Цей механізм сприяє розвитку високотехнологічних підприємств, підтримує інновації та стимулює інвестиції в науково-дослідні роботи. Суб'єкти господарювання, які мають витрати на дослідження та розробки, можуть скористатися податковими пільгами для зниження своїх податкових зобов'язань [37, с.139].

Франція також підтримує підприємства, які займаються енергетичною ефективністю та впроваджують екологічно чисті технології. Наприклад, підприємства, що інвестують в енергозберігаючі технології або відновлювальні джерела енергії, можуть отримати податкові пільги, що стимулюють їхню участь у процесах сталого розвитку та зменшення викидів парникових газів.

Ще однією важливою пільгою є Credit d'Impot pour la Competitivite et l'Emploi - податковий кредит на конкурентоспроможність і зайнятість. Цей механізм спрямований на підтримку підприємств, що створюють робочі місця та

знижують витрати на заробітну плату, що допомагає зберегти конкурентоспроможність підприємств, особливо в умовах глобалізації [14, с.56].

Досвід Польщі у наданні податкових пільг підприємствам є важливим для розуміння того, як держави можуть використовувати податкові механізми для стимулювання економічної активності, інвестицій та розвитку інноваційних секторів. Так, Польща надає малим і середнім підприємствам податкові знижки, щоб підтримати їх фінансову стабільність і сприяти розвитку національної економіки. Ці пільги можуть включати зниження ставки податку на прибуток, зменшення податкових витрат для малих підприємств або податкові канікули на певний період часу. Малий бізнес у Польщі має право на пільги при впровадженні інновацій або модернізації виробничих процесів.

Польща заохочує інвестиції в економіку, пропонуючи підприємствам податкові пільги за створення нових робочих місць, інвестування в технологічне оновлення та розвиток екологічно чистих виробництв. Підприємства, що інвестують у нові виробничі потужності або в інноваційні проекти, можуть отримати знижки на податки або пільгові кредити.

У Польщі існують вільні економічні зони, де підприємства можуть отримати значні податкові пільги. Вони можуть бути звільнені від податку на прибуток на кілька років або отримати значні знижки. Це стимулює іноземні та внутрішні інвестиції у розвиток регіонів [28, с.43].

Польща активно підтримує інноваційні підприємства, надаючи їм податкові пільги на дослідження та розробки. Суб'єкти господарювання, які інвестують у наукові дослідження та технологічні інновації, можуть отримати знижки на податок на прибуток. Це дозволяє стимулювати розвиток технологічних стартапів та сприяти модернізації промисловості.

Італія має багатий досвід у наданні податкових пільг підприємствам, який сприяє економічному розвитку, інвестиційній привабливості та інноваціям. Так, Італія активно підтримує стартапи та інноваційні підприємства через податкові пільги. Законодавство передбачає пільгове оподаткування для підприємств, що займаються дослідженнями та розробками, а також для стартапів у сферах, що сприяють технологічним інноваціям. Крім того, створено програми фінансування

стартапів через пільгові кредити та субсидії для інноваційних підприємств [33, с.194].

Італія пропонує підприємствам податкові пільги за створення нових виробничих потужностей, розвиток інфраструктури, а також за інвестиції в інноваційні технології. Зокрема, підприємства можуть отримати податкові кредити або звільнення від певних податків за впровадження новітніх технологій чи інвестиції в енергоефективність та сталий розвиток.

В Італії застосовується система податкових пільг для підприємств, що розташовані в економічно депресивних південних регіонах країни. Це включає значні знижки на податок на прибуток, знижені ставки ПДВ, а також інші види податкової підтримки для створення нових робочих місць у таких регіонах.

Італія активно заохочує підприємства до інвестування в «зелені» технології через надання податкових пільг. Зазначене включає податкові кредити та знижки для компаній, які займаються збереженням природних ресурсів, зниженням викидів оксиду вуглецю, енергозбереженням і розвитком альтернативних джерел енергії.

Зважаючи на позитивну європейську практику щодо надання податкових пільг підприємствам, можливості її використання в Україні є надзвичайно важливими для розвитку національної економіки, створення сприятливого бізнес-середовища та стимулювання інвестицій. Європейські країни вже давно використовують різноманітні механізми податкових пільг, щоб підтримати бізнес, залучити інвестиції, створювати нові робочі місця і сприяти технологічним інноваціям. Адаптація цих підходів до української практики може мати значні переваги та допомогти вирішити ряд актуальних проблем, які існують в українському бізнес-середовищі.

По-перше, у багатьох європейських країнах податкові пільги активно використовуються для підтримки малого та середнього бізнесу. В Україні цей сектор є однією з основних рушійних сил економіки, але він стикається з великими фінансовими та адміністративними труднощами. Наприклад, у Німеччині існують пільги для стартапів і малих підприємств, що дозволяють їм зменшити податкове навантаження на перших етапах розвитку. Україна може

ввести подібні пільги для підтримки молодих підприємців, що дозволить знизити бар'єри для входу на ринок і сприяти розвитку нових ідей та бізнес-моделей [8, с.64].

По-друге, у європейських країнах податкові пільги надаються підприємствам, які здійснюють інвестиції в інновації, наукові дослідження, розвиток технологій та модернізацію виробництва. Для прикладу Франція має систему податкових пільг для підприємств, що інвестують у науково-дослідницьку діяльність, включаючи знижки на податок на прибуток для компаній, які витрачають кошти на НДДКР. В Україні застосування подібних пільг допоможе залучити інвестиції в передові технології, розвивати науковий потенціал та створювати додану вартість через інновації.

По-третє, введення податкових пільг для іноземних інвесторів є важливим механізмом стимулювання економічного зростання. Польща має податкові пільги для іноземних підприємств, які інвестують у певні регіони або галузі, що стимулює створення нових робочих місць та розвиток інфраструктури. Для України, з огляду на геополітичну ситуацію та необхідність залучення іноземного капіталу, цей досвід може стати корисним для підвищення конкурентоспроможності країни та залучення інвестицій в інфраструктурні проекти, агропромисловий комплекс та інші важливі для економіки галузі.

По-четверте, європейські країни активно використовують податкові пільги для підтримки розвитку менш розвинених регіонів. В Італії, наприклад, існують пільги для підприємств, які відкривають виробництво або науково-дослідницькі центри в економічно депресивних районах. В Україні можна застосувати подібний досвід для стимулювання розвитку сходу та півдня країни, що дозволить зменшити економічні диспропорції та сприяти збалансованому розвитку національної економіки.

По-п'яте, європейські країни активно підтримують підприємства, які займаються екологічно чистими технологіями. У Німеччині та Франції діють податкові пільги для юридичних осіб, що інвестують у відновлювані джерела енергії або здійснюють заходи, спрямовані на зменшення впливу на навколишнє середовище. Україна, враховуючи екологічні виклики, може адаптувати цей

досвід, щоб заохочувати підприємства до використання «зелених» технологій і переходу на сталий розвиток.

По-шосте, важливим аспектом європейських систем податкових пільг є прозорість та ефективність їх адміністрування. В Україні є необхідність у вдосконаленні податкової системи, забезпеченні її стабільності та прогнозованості. Вивчення європейського досвіду щодо адміністрування податкових пільг дозволить впровадити більш чіткі процедури надання та моніторингу пільг, що допоможе зменшити корупційні ризики та забезпечити справедливий доступ до пільг для всіх підприємств.

У цілому, адаптація європейського досвіду надання податкових пільг підприємствам до українських умов може стати важливим кроком на шляху до розвитку бізнес-середовища, залучення інвестицій та забезпечення економічної стабільності. Для цього необхідно провести комплексну реформу податкової системи, враховуючи специфіку української економіки та потреби підприємств, а також забезпечити ефективне і прозоре адміністрування пільг.

3.2. Досвід країн Європи щодо пільгового оподаткування громадян і шляхи його впровадження в українські реалії

Використання досвіду європейських країн щодо надання податкових пільг громадянам є необхідним кроком для України на шляху до покращення соціального захисту, зменшення рівня бідності та підвищення якості життя населення. Європейські країни, зокрема Великобританія, Норвегія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, широко використовують податкові пільги як інструмент підтримки соціально вразливих верств населення, стимулювання зайнятості, підвищення доступності житла, охорони здоров'я та освіти. Впровадження їх досвіду в Україні допомогло б зменшити навантаження на громадян, особливо на молодь, пенсіонерів та малозабезпечені сім'ї, підвищити їхню фінансову стабільність і доступність соціальних послуг.

Досвід Великобританії у наданні податкових пільг громадянам є значущим прикладом того, як податкові інструменти можуть бути використані для

підтримки економічного благополуччя громадян та стимулювання їхньої участі в економічних процесах. У Великобританії система податкових пільг для громадян включає кілька ключових механізмів, спрямованих на зниження податкового навантаження для різних категорій осіб. Одним з основних елементів є податкові пільги для сімей з дітьми, зокрема через надання податкових кредитів на дітей та допомоги на батьків, що дозволяє сім'ям знизити витрати на виховання дітей. Крім того, для осіб з низьким рівнем доходу існують пільги, що передбачають зниження ставки податку на доходи або надання податкових кредитів, зокрема для працюючих батьків.

Ще однією важливою складовою є податкові пільги для осіб, які здійснюють внески до пенсійних фондів або мають накопичення в інвестиційних рахунках, що дозволяє зменшити оподаткування на частину доходів, що йде на пенсійні заощадження. Крім того, в Великобританії є система надання податкових пільг для осіб, які роблять внески в організації благодійного типу, що сприяє розвитку громадянського суспільства і соціальної відповідальності [33, с.164].

Досвід Норвегії у наданні податкових пільг громадянам є прикладом комплексної політики, спрямованої на підтримку добробуту населення, стимулювання соціальної відповідальності та покращення якості життя. У Норвегії податкові пільги для громадян включають механізми, які надають суттєві податкові знижки або вирахування, зокрема для стимулювання заощаджень, інвестицій у нерухомість, підтримки сімей з дітьми та заохочення до благодійності.

Одним із ключових елементів є податкові вирахування для громадян, які здійснюють внески у пенсійні фонди та інвестиційні рахунки. Такі стимули допомагають громадянам накопичувати заощадження для пенсійного забезпечення, тим самим зменшуючи навантаження на державну пенсійну систему. Іншою важливою складовою є пільги на сплату відсотків за кредитами на житло, які знижують загальні витрати на придбання нерухомості для населення, що сприяє підвищенню доступності житла [11, с.37].

Крім того, Норвегія пропонує податкові пільги для сімей з дітьми, що допомагають компенсувати витрати на виховання. Наприклад, податкові

вирахування для оплати дитячих садків, позашкільної освіти та догляду за дітьми сприяють підтримці сімей із середніми та низькими доходами. Норвегія також заохочує благодійність, надаючи податкові пільги для громадян, які роблять внески до благодійних організацій. Це стимулює розвиток громадських ініціатив і підтримку соціально важливих проєктів.

Досвід Німеччини у наданні податкових пільг громадянам є прикладом ефективної соціально орієнтованої податкової політики, що спрямована на полегшення фінансового становища громадян, стимулювання інвестицій у освіту, здоров'я, енергоефективність та інші соціально важливі сфери. Німеччина застосовує низку податкових пільг для громадян, що дозволяють зменшити податкове навантаження на населення та підтримати певні категорії громадян, а також забезпечити виконання державної соціальної політики.

Однією з основних категорій податкових пільг є пільги для сімей з дітьми, включаючи знижки на податок на доходи фізичних осіб, субсидії на догляд за дітьми, податкові вирахування з витрат на виховання та освіту дітей. Ці заходи мають на меті полегшити фінансове становище батьків і сприяти більшій соціальній рівності. Крім того, Німеччина активно підтримує пенсіонерів через податкові пільги на доходи від пенсій, що допомагає зберегти їхній рівень життя після виходу на пенсію.

Важливою частиною німецької податкової системи є пільги на витрати, пов'язані зі здоров'ям і освітою. Громадяни мають право на податкові знижки за витрати на медичне обслуговування, ліки, лікування та на освіту (як для себе, так і для своїх дітей). Такі пільги сприяють поліпшенню здоров'я населення та підвищенню рівня освіти, що має позитивний ефект для суспільства в цілому.

Німеччина також має систему податкових пільг для громадян, що здійснюють інвестиції у відновлювані джерела енергії або енергоефективні технології. Це стимулює населення до зниження енергоспоживання та зменшення викидів парникових газів.

Досвід Франції у наданні податкових пільг громадянам є важливим елементом соціальної політики, спрямованої на поліпшення фінансового становища населення та забезпечення рівних можливостей для різних верств

суспільства. У Франції існує низка податкових пільг для громадян, спрямованих на підтримку сімей, малозабезпечених осіб, а також на стимулювання здорового способу життя та екологічно чистих ініціатив.

Однією з основних пільг для громадян є *Credit d'impôt pour la transition énergétique* - податковий кредит на енергетичну трансформацію, що дає змогу громадянам знижувати податкове навантаження за витрати на енергозберігаючі роботи в житлових будівлях. Це включає в себе модернізацію теплоізоляції, встановлення енергоефективних вікон, заміну опалювальних систем на екологічно чисті. Така система податкових пільг стимулює громадян до участі в процесах енергозбереження, а також сприяє розвитку зелених технологій у побуті [33, с.264].

Іншим важливим елементом є податкові пільги для сімей з дітьми, зокрема, система *Quotient familial*, яка дозволяє знижувати податкове навантаження для сімей, залежно від кількості утриманців. Така пільга сприяє полегшенню фінансового тягара на родини з дітьми, надаючи їм більше фінансових ресурсів для покриття витрат на виховання та освіти.

Франція також надає податкові пільги для громадян, які здійснюють пожертви на благодійні та культурні цілі. Ці пільги стимулюють розвиток громадянської активності та підтримку соціальних проектів, а також підтримують культурні та освітні ініціативи в країні.

Досвід Польщі у наданні податкових пільг громадянам є важливим прикладом ефективного використання податкових механізмів для підтримки соціального забезпечення, стимулювання економічної активності та розвитку культурних і соціальних ініціатив серед населення. Так, у Польщі існує система податкових знижок для батьків, яка дозволяє зменшити податкове навантаження на родини з дітьми. Сім'ї мають право на знижки по податку на доходи фізичних осіб залежно від кількості дітей. Крім того, є спеціальні пільги для одиноких батьків та матерів, що дозволяє їм значно зменшити свої податкові зобов'язання. Такі пільги сприяють зниженню фінансового тягара на родини та стимулюють демографічний розвиток.

Польща активно підтримує впровадження енергоефективних рішень у

житлових будівлях, надаючи громадянам податкові пільги на покриття витрат на енергозбереження та перехід на відновлювальні джерела енергії. Такі пільги включають знижки на податки для осіб, які інвестують у зелені технології, що сприяє не лише зменшенню витрат на енергію, але й екологічним цілям країни.

Також Польща активно стимулює громадян до здійснення благодійних пожертв, надаючи податкові пільги тим, хто жертвує кошти на благодійні організації, культуру та освіту. Це стимулює громадську активність і підтримку соціально важливих проектів [15, с.22].

Для осіб з обмеженими можливостями існують податкові пільги, які дозволяють знизити податкове навантаження або отримати податкові знижки на певні товари та послуги. Такі пільги є важливим елементом соціальної підтримки в Польщі, що дозволяє полегшити фінансове становище людей з інвалідністю та пенсіонерів.

Італія має розвинену систему податкових пільг для громадян, що включає різноманітні програми підтримки сімей, пенсіонерів, студентів, а також стимулює споживчу активність та заохочує до заощаджень і інвестицій. Так, Італія надає податкові пільги для фізичних осіб залежно від рівня доходів. Для низькодоходних верств населення існують знижки на податок на доходи фізичних осіб, що дозволяє зменшити податкове навантаження для людей з малим і середнім доходом. Це сприяє зниженню рівня бідності та соціальної нерівності. Також Італія надає значні податкові пільги багатодітним сім'ям, а також батькам, які виховують дітей. Це включає знижки на податок на доходи, а також спеціальні доплати для сімей з дітьми, що мають на меті полегшити фінансовий тягар батьків і заохочувати до народжуваності.

Італійські пенсіонери також отримують податкові пільги, зокрема знижки на податки на пенсії в залежності від їх розміру. Це дозволяє зменшити фінансове навантаження на осіб старшого віку і підтримує їх життєвий рівень.

В Італії громадяни можуть отримати податкові пільги за витрати на освіту, медичне страхування та витрати на лікування. Такі пільги знижують фінансове навантаження на домогосподарства та сприяють підтримці здоров'я та розвитку освіти серед громадян [11, с.46].

Італія також надає податкові пільги громадянам, які інвестують у «зелені» технології, наприклад, на установку сонячних панелей або придбання енергоефективних побутових приладів. Це стимулює впровадження екологічно чистих технологій у побут громадян.

Таким чином, використання досвіду європейських країн у наданні податкових пільг громадянам відкриває широкі можливості для покращення соціальної та економічної ситуації в Україні. Багато країн Європи, зокрема Німеччина, Франція, Велика Британія та Польща, активно застосовують систему податкових пільг для зниження фінансового навантаження на різні категорії населення, забезпечення соціальної рівності, підтримки освітніх, житлових і медичних витрат. Цей досвід може стати корисним для України, де населення стикається з низкою викликів, таких як високі витрати на освіту, медицину, житло та недостатня підтримка сімей.

У європейських країнах поширені податкові пільги для сімей із дітьми, що знижує витрати на навчання, виховання та догляд за дітьми. Наприклад, у Франції та Німеччині діють податкові кредити та знижки для сімей із дітьми, що охоплюють витрати на догляд за дитиною та навчання. В Україні такий досвід можна адаптувати для підтримки багатодітних сімей та одиноких батьків, що значно знизить фінансовий тягар на них та сприятиме збільшенню народжуваності. Крім того, це стане кроком до забезпечення рівних можливостей для дітей, оскільки такі пільги сприятимуть доступності якісної освіти та належного догляду, незалежно від фінансового стану родини.

Значний інтерес також становлять пільги на медичне забезпечення, які діють у Великій Британії та Польщі, де громадяни мають змогу отримувати податкові знижки на лікування та медичне страхування. В Україні впровадження податкових знижок на медичні витрати підтримало б доступність медичних послуг, що важливо в умовах зростання цін на медичне обслуговування та ліки. Ці пільги могли б стати основою для створення більш доступної системи охорони здоров'я, забезпечуючи рівний доступ до медичних послуг та захисту здоров'я для широких верств населення.

Позитивний ефект може мати й адаптація досвіду пільг на придбання

житла, що є важливим для молодих сімей і людей із низьким рівнем доходу. У Німеччині та Польщі існують податкові пільги, які підтримують громадян у придбанні житла, що полегшує доступ до власного житла. В Україні така підтримка допомогла б молоді у вирішенні житлової проблеми, що є важливим питанням для соціальної стабільності та розвитку молодих сімей. Податкові стимули на іпотечне кредитування могли б стати ефективним інструментом, що сприяв би покращенню житлових умов українців та розвитку ринку нерухомості.

Загалом, адаптація європейського досвіду щодо надання податкових пільг громадянам дозволила б Україні створити більш справедливу, соціально орієнтовану систему податкових стимулів, що підтримуватиме добробут населення. Ця система сприяла б зниженню соціальної нерівності, підвищенню рівня життя, забезпеченню рівного доступу до основних соціальних благ, стимулюванню народжуваності та підтримці молодих сімей. Це важливо не лише для економічного розвитку країни, але й для зміцнення соціальної злагоди та довіри до державної політики.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретико-прикладних засад системи податкових пільг в Україні зроблено такі висновки:

1. На основі розгляду поглядів сучасних науковців на сутність податкових пільг як адаптивні інструменти державної підтримки, що шляхом зниження податкового навантаження для окремих груп платників сприяють реалізації пріоритетів сталого розвитку, стимулюють інновації та підсилюють соціальну відповідальність бізнесу, забезпечуючи при цьому фіскальну стабільність держави. На відміну від існуючих підходів, наше визначення підкреслює адаптивність і багатофункціональність податкових пільг. Вони розглядаються не лише як фіскальний інструмент, а й як засіб цільової підтримки соціальних та економічних напрямів, що може динамічно змінюватися відповідно до потреб суспільства. Особливістю такого підходу є здатність податкових пільг виконувати кілька стратегічних функцій: стимулювати економічне зростання, підтримувати інновації, посилювати соціальну відповідальність бізнесу та

водночас забезпечувати бюджетну стійкість.

2. Обґрунтовано, що система податкових пільг є важливим інструментом державної економічної політики, який використовується для стимулювання розвитку певних галузей економіки, підтримки соціальних груп та реалізації стратегічних цілей на рівні держави. Вона включає в себе різноманітні форми надання пільг, які дозволяють знижувати податкове навантаження на платників податків, що відповідають певним умовам або виконують певні функції, важливі для суспільства, економіки чи навколишнього середовища. Завдяки системі податкових пільг держава може сприяти розвитку малих і середніх підприємств, підтримці інвестиційних проєктів, стимулюванню інновацій та збереженню робочих місць. У цілому система податкових пільг повинна балансувати між економічною підтримкою та забезпеченням справедливості в оподаткуванні, створюючи стимул для розвитку бізнесу та позитивно впливаючи на економічне зростання.

3. Виявлено, що у 2021-2023 роках в Україні спостерігалось активне використання пільг з непрямих податків як інструменту підтримки економіки та забезпечення доступу до необхідних товарів в умовах складної економічної ситуації, викликаній воєнними діями. Основними податками, для яких застосовувалися податкові пільги, були ПДВ, акцизний податок і мито. У 2022 році через кризу, зокрема для стимулювання критичного імпорту, частка пільг значно зросла: наприклад, в акцизному податку та ПДВ на імпортовані товари, де підтримка стала суттєвим заходом. Проте, вже у 2023 році спостерігалася тенденція до поступового повернення до звичайних ставок, хоч частка пільг залишалася високою. Це свідчить про важливість пільгових механізмів для економічної стійкості та пристосування економічної політики до умов воєнного стану, а також про необхідність гнучкої системи податкових стимулів для підтримки українського бізнесу та забезпечення соціальної стабільності.

4. З'ясовано, що у 2021-2023 роках надання пільг з прямих податків в Україні було важливим елементом податкової політики, що мало на меті підтримку бізнесу та населення в умовах економічної нестабільності, спричиненої як внутрішніми, так і зовнішніми викликами. Пільги з податку на

прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, податку на майно, туристичного збору та інших прямих податків зменшували податкове навантаження, допомагаючи окремим галузям і групам платників податків зберігати фінансову стійкість. Незважаючи на позитивний ефект для одержувачів, такі пільги мали суттєві наслідки для бюджету, зокрема значні втрати потенційних доходів. Частка пільг у загальних надходженнях часто становила помітну частину, що вимагало посиленої уваги до їх ефективності й впливу на економіку.

5. Використання досвіду європейських країн щодо надання податкових пільг підприємствам в Україні має значний потенціал для стимулювання економічного зростання, підтримки інновацій та розвитку малого і середнього бізнесу. У європейських країнах, таких як Німеччина, Франція, Італія та Польща, податкові пільги використовуються для підтримки різних секторів економіки, створення нових робочих місць, розвитку відсталих регіонів та залучення іноземних інвестицій. Так, Польща надає пільги для підприємств, що інвестують у науково-дослідницьку діяльність або відкривають бізнес у регіонах із високим рівнем безробіття, що сприяє рівномірному розвитку країни. Німеччина підтримує підприємства, які використовують екологічно чисті технології, завдяки чому країна залишається лідером у сталому розвитку. Адаптація цих підходів до українських реалій допоможе створити більш привабливе бізнес-середовище та сприятиме залученню інвестицій у високотехнологічні галузі, інфраструктурні проєкти та екологічні ініціативи. В Україні такі заходи можуть стимулювати розвиток підприємств, особливо в регіонах, що постраждали від конфліктів, сприяти їх відновленню та модернізації. Крім того, застосування європейських практик в адмініструванні пільг з акцентом на прозорість та ефективність дозволить мінімізувати корупційні ризики і сприятиме справедливому розподілу пільг, що, в свою чергу, позитивно вплине на економічний клімат в країні.

6. Використання досвіду європейських країн у сфері податкових пільг для громадян відкриває значні перспективи для соціально-економічного розвитку України та підвищення добробуту населення. У багатьох європейських країнах, таких як Франція, Німеччина, Польща, держава активно використовує податкові

пільги для зменшення фінансового навантаження на соціально вразливі групи, стимулювання народжуваності, покращення житлових умов та підтримки освітніх і медичних витрат громадян. Так, у Франції існує розгалужена система податкових пільг, яка дозволяє громадянам отримувати податкові знижки на витрати на освіту дітей, догляд за ними, охорону здоров'я та догляд за літніми родичами. У Німеччині запроваджено податкові пільги на оренду та придбання житла, що допомагає громадянам покращувати свої житлові умови. Адаптація цих механізмів в Україні могла б сприяти поліпшенню якості життя, зниженню соціальної нерівності, забезпеченню житлових потреб і зростанню інвестицій у людський капітал. Використання європейського досвіду сприятиме створенню справедливої, прозорої і ефективної системи пільг, що забезпечить краще соціальне забезпечення громадян і підвищить рівень довіри до державної податкової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук Н. І. Пільги зі сплати податку на додану вартість в Україні. *Право і суспільство*. 2019. №1(2). С. 115-121.
2. Безкровний О. В. Податкові пільги: сутність та сучасні підходи до ідентифікації і застосування. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 273-278.
3. Бечко П. К., Барабаш Л. В., Лиса Н. В. Податкові пільги як інструмент реалізації концепції справедливості в оподаткуванні. *Modern economics*. 2019. №13. С. 18-24.
4. Бондаренко С. О. Суб'єктивне право на податкову пільгу: теоретичний аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. №32. С. 76-81.
5. Гончарова Ю. Ю. Генеза правового регулювання податкових пільг в Україні: детермінанти впливу на розвиток промисловості та підприємництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6. С. 81-86.
6. Гуржій Т., Мушенюк В., Гуржій А. Правовий механізм застосування податкових пільг в Україні та ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. №1. С. 38-52.
7. Гусейнова Е. Ф. Пільги як інструмент податкового регулювання.

Економіка та суспільство. 2018. Вип. 17. С. 529-532.

8. Дем'янчук О. І., Мельник Т. О. Зміни в оподаткуванні та введення податкових пільг в Україні в умовах військового стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2022. №27. С. 59-66.

9. Дмитрик О. О., Токарева К. О. Податкові пільги як форма державної допомоги суб'єктам підприємництва. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. №1. С. 80-86.

10. Довідники пільг. URL: https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-/54005.html?fbclid=IwAR39paBY1ZfuqjJKEcA3frA1iyaefBwr_AVSHRgYJVS2y-xJiIyR8dBRc0g (дата звернення: 30.10.2024).

11. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Сороко С. І., Олейніков Є. В. Податкові пільги у контексті євроінтеграційних процесів. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2014. 54 с.

12. Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Карпова В. В. Податкові пільги в умовах воєнного стану: управління комплаєнс-ризиком. *Фінанси України*. 2022. №4. С. 7-26.

13. Захожай В. Б., Литвиненко Я. В., Захожай К. В., Литвиненко Р. Я. Система оподаткування та податкова політика : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.

14. Зельдіна О. Р., Гришко В. В. Податкові пільги як складова інвестиційної привабливості України. *Юридична Україна*. 2018. №1-2. С. 52-58.

15. Кир'язова Т. О., Чулак Н. І. Податкові пільги: проблеми застосування та напрями їх вирішення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №1. С. 16-24.

16. Коломієць П. В. Податкові пільги як втрати доходів бюджету: ризики, що загрожують податковій безпеці України. *Право і суспільство*. 2020. №3. С. 184-189.

17. Коломієць П. В. Податкові пільги як фактор загрози податковій безпеці України в контексті втрат дохідної частини місцевих бюджетів. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 72(2). С. 65-70.

18. Корнева Т., Рогозіннікова К. Податкові пільги: деякі проблеми при переміщенні товарів через митний кордон України під час воєнного стану. *Юридичний вісник. 2022. №5. С. 127-134.*

19. Криницький І. Є. Податкова пільга як елемент правового механізму податкового платежу. *Фінансове право. 2012. №3. С. 16-19.*

20. Лебедзевич Я. В. Податкові пільги та їх соціально-економічна спрямованість. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2014. №4. С. 148-154.*

21. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. №4495-VI. Дата оновлення: 19.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

22. Офіційний сайт Державного веб-порталу бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 30.10.2024).

23. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en/> (дата звернення: 30.10.2024).

24. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 30.10.2024).

25. Петруненко Я. В. Податкова пільга в системі господарсько-правових засобів: умови та підстави надання. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2018. Т. 23. Вип. 2. С. 64-70.*

26. Петруненко Я. В. Податкова пільга як засіб державного регулювання господарської діяльності: порівняльно-правовий аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду. *Правова держава. 2018. №32. С. 93-100.*

27. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI. Дата оновлення: 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

28. Руденко В. В. Податкові пільги у забезпеченні інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання в країнах ЄС та в Україні. *Інвестиції: практика та*

досвід. 2022. №11-12. С. 39-46.

29. Савінова А. В. Співвідношення податкових пільг із іншими категоріями. *Правова позиція*. 2023. №3 (40). С. 52-58.

30. Савіцька С. І. Податкові пільги як інструмент податкового регулювання в Україні. *Modern economics*. 2021. №26. С. 135-140.

31. Сибірянська Ю. В., Волочай А. В. Теоретичні та прикладні аспекти застосування податкових пільг в Україні. *Економіка: теорія та практика*. 2014. №1. С. 49-56.

32. Соколовська А. М. Методологічні підходи до оцінювання використання податкових пільг. *Економіка і прогнозування*. 2021. №2. С. 32-51.

33. Соколовська А. М. та ін. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / за заг. ред. А. М. Соколовської. Київ : НДФІ, 2006. 320 с.

34. Соколовська А. М., Луніна О. І. Визначення категорії «податкова пільга» та його практичне значення. *Економіка України*. 2005. №9. С. 21-30.

35. Тимошенко О. В., Шкарупа Є. О. Оцінка втрат бюджетних ресурсів від надання пільг за прямими податками. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2020. №3. С. 48-55.

36. Тімарцев О. Ю. Податкові пільги як інструмент регулювання та стимулювання економіки. *БізнесІнформ*. 2013. №2. С. 262-267.

37. Чубенко В. Надання податкових пільг як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Evropsky politicky apravnidiskurz*. 2019. Sv. 6. Vyd. 2. С. 137-142.

38. Шаптала Є. Ю. Податкові пільги як різновид податково-правових стимулів. *Право та інновації*. 2018. №3. С. 69-75.